

بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر کاربست داده و اطلاعات (۱): قانونگذاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۱/۲۶

شماره مسلسل:

۲۱۴۰۵

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر کاربریست داده و اطلاعات (۱): قانونگذاری

نوع گزارش: طرح/لایحه راهبردی نظارتی پیش‌نویس قانونی

نام دفتر:

مطالعات حکمرانی (سیاست پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)

تهیه و تدوین کنندگان:

عطیه یوسفی (گروه سیاست پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)، محمد عبدالحسین زاده (عضو هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران)

مدیر مطالعه:

حسین بابایی مجرد

همکاران:

ایمان اکبری (گروه سیاست پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)

گرافیک و صفحه آرایی:

سعید احمدعلیزاده

ویراستار ادبی:

اکرم وحدانی فر

واژه‌های کلیدی:

۱. مجلس داده‌محور
۲. آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی
۳. قانونگذاری
۴. قانونگذاری مبتنی بر داده

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۰۱/۲۸

فهرست مطالب

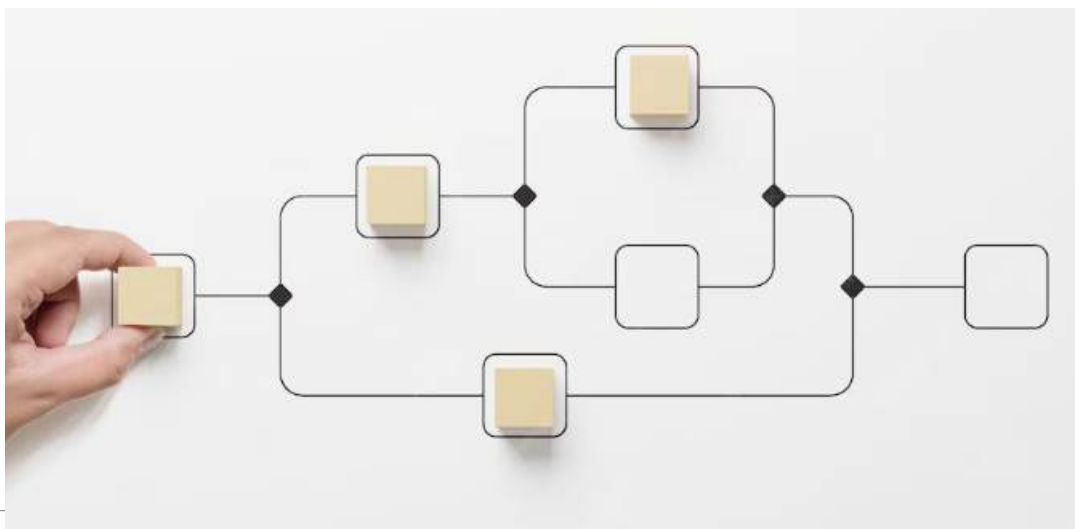
چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۹
۲. پیشینه پژوهشی و تقنینی.....	۱۱
۳. نگاهی بر فرایند رسیدگی به طرح یا لایحه.....	۱۴
۴. بررسی قابلیت استفاده از داده در فرایند رسیدگی به طرح و لایحه.....	۳۰
۵. جمع بندی و نتیجه گیری.....	۳۹
منابع و مآخذ.....	۴۲

فهرست شکل ها

شکل ۱. نمودار طرح های ارائه شده در زمینه اصلاح آیین نامه داخلی مجلس در ادوار ۷ تا ۱۲ (تا تاریخ ۵ خرداد ۱۴۰۴).....	۱۰
شکل ۲. تعداد طرح های ارائه شده در زمینه اصلاح فرایند قانونگذاری در ادوار ۷ تا ۱۲ (تا تاریخ ۵ خرداد ۱۴۰۴).....	۱۱
شکل ۳. گزارش های منتشر شده در زمینه آیین نامه داخلی مجلس از سال ۱۴۰۰ تا ۵ خرداد ۱۴۰۴.....	۱۲
شکل ۴. نمای اولیه فرایند رسیدگی به طرح ها و لوایح.....	۱۸
شکل ۵. فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح ها و لوایح.....	۱۹
شکل ۶. فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه یا اصل (۸۵).....	۲۱
شکل ۷. فرایند بررسی طرح ها و لوایح در کمیسیون.....	۲۳
شکل ۸. فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش ها.....	۲۴
شکل ۹. فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح ها یا لوایح.....	۲۵
شکل ۱۰. فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح ها یا لوایح.....	۲۶
شکل ۱۱. جزئیات قرائت ماده در صحن علنی مجلس.....	۲۸
شکل ۱۲. فرایند بررسی و ارسال به شورای نگهبان.....	۲۹

فهرست جداول

جدول ۱. فهرست قوانین مصوب در زمینه اصلاح آیین نامه داخلی مجلس.....	۱۳
جدول ۲. شرح نمادهای زبان فرایندی BPMN.....	۱۵
جدول ۳. قابلیت های استفاده از داده در فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح ها و لوایح.....	۳۰
جدول ۴. قابلیت های استفاده از داده در فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه یا اصل (۸۵).....	۳۲
جدول ۵. قابلیت های استفاده از داده در فرایند بررسی طرح ها و لوایح در کمیسیون.....	۳۳
جدول ۶. قابلیت های استفاده از داده در فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش ها.....	۳۴
جدول ۷. قابلیت های استفاده از داده در فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح ها یا لوایح در صحن علنی.....	۳۵
جدول ۸. قابلیت های استفاده از داده در فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح ها یا لوایح در صحن علنی.....	۳۶
جدول ۹. قابلیت های استفاده از داده در فرایند ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها.....	۳۷
جدول ۱۰. جمع بندی از کاربردهای داده در فرایند بررسی طرح ها و لوایح.....	۳۹

بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر کاربست داده و اطلاعات (۱): قانونگذاری

Doi: [10.22034/mrc.report.21405](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21405)

چکیده

در عصر انفجار اطلاعات و گسترش فناوری‌های نوین، مجالس قانونگذاری با چالش‌های جدی در فرایند قانونگذاری مواجه‌اند. طولانی شدن روند بررسی‌ها، عدم بهره‌گیری مناسب از داده‌های کارشناسی، ضعف در مستندسازی و تحلیل اطلاعات و ناکارآمدی برخی سازوکارهای تصمیم‌گیری از جمله دلایل ضرورت بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس است. این گزارش در پاسخ به نیاز روزافزون به تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد و داده‌ها، با هدف ارتقای کیفیت قوانین، افزایش شفافیت، و بهبود کارآمدی نظام تقنینی تدوین شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که یکپارچه‌سازی نظام اطلاعاتی قانونگذاری از طریق پیاده‌سازی سامانه جامع مدیریت فرایند، استقرار واحد تخصصی تحلیل داده برای رصد الگوهای قانونگذاری و تقویت همکاری‌های بین‌سازمانی با دستگاه‌های اجرایی و مراکز علمی، می‌تواند به کاهش زمان بررسی طرح‌ها و ارتقای کیفیت پیش‌نویس‌ها منجر شود. این رویکرد داده‌محور به قانونگذاری ضمن استانداردسازی فرایندها و بهبود مکانیسم‌های بازخورد، مسیر حرکت به سمت مجلس هوشمند و نظام تقنینی کارآمد را هموار خواهد ساخت.

بیان / شرح مسئله

فرایند قانونگذاری در مجلس شورای اسلامی همواره با چالش‌هایی همچون زمان‌بر بودن، پیچیدگی‌های اداری، عدم بهره‌گیری کافی از داده‌ها و تحلیل‌های علمی و محدودیت در شفافیت و نظارت مواجه بوده است. این مسائل منجر به تأخیر در تصویب قوانین و کاهش کیفیت برخی از طرح‌ها و لوایح شده است که می‌تواند بر اثربخشی کلی نظام حکمرانی و قانونگذاری کشور تأثیر منفی بگذارد. در این راستا، براساس سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری که بر «شفافیت»، «رعایت ضوابط شکلی و ماهوی» و «استفاده از نظرات کارشناسی» تأکید دارد، ضرورت بازنگری در فرایندهای داخلی مجلس و اصلاح آنها با رویکردی داده‌محور مطرح است. بهره‌برداری از داده‌ها و تحلیل‌های آنها می‌تواند به بهبود کیفیت قوانین، شفافیت فرایندها و تسریع در تصویب طرح‌ها کمک کند. این اصلاحات، علاوه بر افزایش دقت در فرایند قانونگذاری، موجب بهبود تعاملات میان قوای سه‌گانه، کاهش گلوگاه‌های زمانی و تسهیل نظارت و ارزیابی تأثیرات قوانین خواهد شد. به‌ویژه اینکه سیاست‌های کلی قانونگذاری بر «قابل اجرا بودن» و «معطوف بودن به نیازهای واقعی» تأکید دارند، استفاده از داده‌ها می‌تواند به تصویب قوانین با کیفیت بالاتر و پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه منجر شود. همچنین، از آنجایی که «عدالت محوری» و «جلب مشارکت حداکثری مردم و نهادهای تخصصی» در سیاست‌ها به‌طور برجسته آمده، رویکرد داده‌محور امکان فراهم ساختن بستری برای مشارکت مؤثرتر و شفاف‌تر را فراهم می‌آورد.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که استفاده از داده‌ها و تحلیل‌های اطلاعاتی در فرایندهای قانونگذاری می‌تواند به‌طور قابل توجهی به بهبود کارایی، دقت و سرعت در تصویب طرح‌ها و لوایح کمک کند. به‌ویژه اینکه یکپارچه‌سازی سیستم‌های اطلاعاتی و پیاده‌سازی سامانه‌های جامع مدیریت فرایند، به کاهش زمان بررسی و تصویب طرح‌ها و ارتقای کیفیت پیش‌نویس‌ها منجر می‌شود. یافته‌ها حاکی از این است که استفاده از داده‌ها در فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها، شناسایی گلوگاه‌های زمانی و بهینه‌سازی منابع انسانی می‌تواند به تسریع این فرایندها کمک کند. همچنین، بررسی فرایندهای بررسی فوریت‌ها و تصویب جزئیات نشان داد که استفاده از داده‌ها می‌تواند به شفاف‌سازی اولویت‌ها و مدیریت زمان جلسات صحن کمک کند؛ به طوری که درخواست‌های فوریتی به‌درستی طبقه‌بندی شوند و منابع به‌درستی تخصیص یابند. در نتیجه، این پژوهش بر اهمیت به‌کارگیری روش‌های داده‌محور در اصلاح فرایندهای داخلی مجلس تأکید دارد تا ضمن افزایش شفافیت، دقت و سرعت در تصویب قوانین، کیفیت نهایی تصمیمات تقنینی نیز ارتقا یابد.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

معاونت قوانین مجلس با همکاری اداره کل فناوری اطلاعات و مرکز پژوهش‌های مجلس این اقدامات را در دستور کار قرار دهد:

- توسعه سامانه‌های هوشمند و یکپارچه مدیریت طرح‌ها و لوایح: ایجاد سامانه‌ای برای ردیابی وضعیت طرح‌ها و لوایح از مرحله پیش‌نویس تا ابلاغ نهایی، همراه با تحلیل زمان‌بندی و تشخیص گلوگاه‌های فرایندی.
- طراحی زیرساخت‌های آموزشی برای توانمندسازی کارکنان در سامانه‌های هوشمند: طراحی و استقرار زیرساخت‌های آموزشی راهبردی برای توانمندسازی نمایندگان و کارکنان در چارچوب بسته‌های تخصصی، با هدف ارتقای مهارت‌های کاربری سامانه‌های هوشمند و تسهیل فرایندهای تحلیل داده.^۱

۱. یوسفی، عطیه و عبدالحسین زاده، محمد. (۱۴۰۱). الگوی تحقق و پیاده‌سازی پارلمان باز مبتنی بر بیانیه شفافیت پارلمانی. ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. ۳۰ (۹).

- **تحلیل و پیش‌بینی روندهای قانونگذاری:** ارائه گزارش‌های تحلیلی درباره سوابق مشابه طرح‌ها، تطابق با اسناد بالادستی، و شناسایی الگوهای ضعف در طرح‌ها و لوایح پیش از تصویب کلیات.
  - **بهبود مدیریت بار کاری کمیسیون‌ها با پیش‌بینی داده‌ای:** تحلیل داده‌های مربوط به حجم طرح‌های اصلی و توزیع بهینه منابع انسانی و کمیسیون‌ها برای کاهش تأخیر و بهبود عملکرد.
  - **ایجاد شاخص‌های کارآمدی برای ارزیابی عملکرد نمایندگان و کمیسیون‌ها:** طراحی داشبوردهای تحلیلی برای ارزیابی مشارکت نمایندگان، سرعت رسیدگی و کیفیت اصلاحات طرح‌ها به منظور ارتقای شفافیت و مسئولیت‌پذیری.
  - **توسعه سیستم‌های هوشمند پشتیبان تصمیم و پیش‌بینی تأثیرات قوانین:** استفاده از الگوریتم‌های هوش مصنوعی برای تحلیل تأثیرات طرح‌ها و پیش‌بینی نقاط چالش در طرح‌های پیشنهادی و تخمین منابع مورد نیاز برای اجرای قوانین.
- همچنین در راستای ارتقای کارایی و دقت فرایند قانونگذاری، پیشنهاد می‌شود که معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی با همکاری مرکز پژوهش‌های مجلس اقدامات عملیاتی مهمی را در دستور کار قرار دهد. این اقدامات شامل فرایند کاوی دقیق و شناسایی گلوگاه‌های موجود در مراحل مختلف بررسی طرح‌ها و لوایح، بهینه‌سازی سیستم‌های مدیریت فرایندها با استفاده از داده‌ها و تحلیل‌های هوشمند و بازطراحی فرایندهای اصلاح و بازنگری طرح‌هاست. معاونت قوانین باید به‌ویژه به توسعه سامانه‌های هوشمند برای ردیابی وضعیت طرح‌ها و بهبود سیستم‌های اعلام هشدار برای تأخیرها توجه ویژه‌ای داشته باشد که این امر می‌تواند با اصلاح و توسعه سامانه قانونگذاری و نظارت فعلی روی دهد. این اقدامات می‌توانند به بهبود کیفیت و سرعت تصویب قوانین، افزایش شفافیت و مسئولیت‌پذیری، و ارتقای مشارکت نهادهای مختلف در فرایند قانونگذاری منجر شوند.

۱. مقدمه

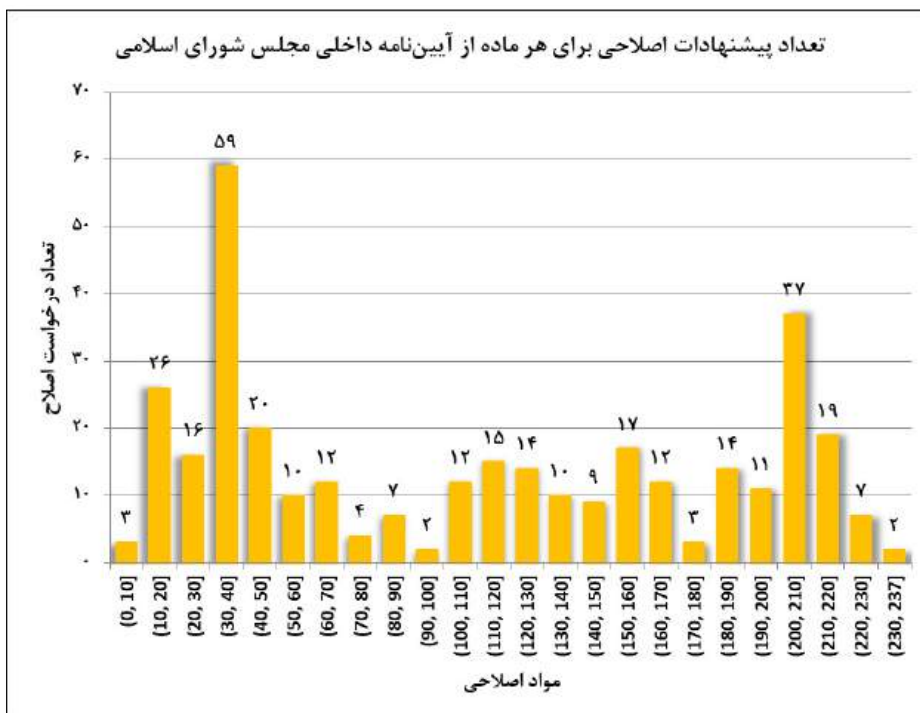
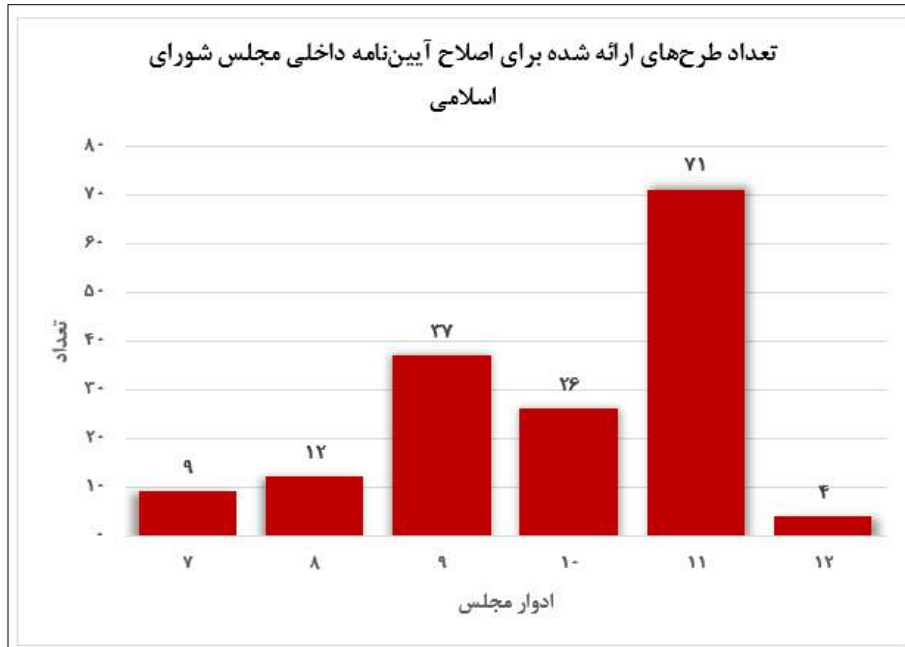
قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی با هدف ساختارمند کردن فعالیت‌های مجلس در تاریخ ۱۳۷۸/۰۷/۱۸ مصوب شده است [۱]. فرایندهای داخلی عملاً قواعد عملیاتی مجلس را مشخص می‌کنند و این مهم سبب شده است تا کمیسیون دائمی با عنوان «کمیسیون آیین‌نامه داخلی» در مجلس شورای اسلامی تشکیل شود که یکی از وظایف آن، بررسی طرح‌های اصلاحی در زمینه ارتقای عملیاتی فرایندهای داخلی مجلس است.

اصلاح فرایندهای قانونگذاری همواره یکی از دغدغه‌های نمایندگان مجلس شورای اسلامی بوده است و طی دوره‌های مختلف، طرح‌های متعددی با هدف بهبود و ارتقای آیین‌نامه داخلی مجلس پیشنهاد شده‌اند. این طرح‌ها که گاهی معطوف به اصلاح بخش‌های مختلف فصل قانونگذاری بوده‌اند، نشان‌دهنده تلاش مستمر نمایندگان برای کارآمدتر ساختن فرایندهای تقنینی است. شکل ۱، نمایی از طرح‌های ارائه شده در دوره‌های هفتم تا دوازدهم مجلس (تا تاریخ ۵ خرداد ۱۴۰۴) را نشان می‌دهد (این آمار فارغ از کمیسیون‌های مشترک است و ناظر به طرح‌های ارجاع شده به کمیسیون آیین‌نامه داخلی است). آمار ارائه شده در این شکل نشان از صرف زمان و منابع قابل توجه نظام پارلمانی در راستای اصلاح این فرایند از مناظر مختلف دارد. از این رو، تلاش برای ارتقای عملیاتی این فرایند، گام مهمی در زمینه مدیریت زمان و منابع انسانی مجلس در زمینه اصلاح فرایند مذکور است.

با توجه به سیاست‌های کلی قانونگذاری، اصلاح فرایندهای قانونگذاری مجلس شورای اسلامی مبتنی بر داده‌ها و اطلاعات به‌ویژه از منظر شفافیت، ارزیابی تأثیرات قانونی و جلب مشارکت حداکثری ضروری است. برای مثال، یکی از اصول قانونگذاری تأکید بر «ابتنا بر نظرات کارشناسی و ارزیابی تأثیر اجرای قانون» است که می‌تواند با استفاده از داده‌های تحلیلی و شواهد علمی به‌طور مؤثری در تصمیم‌گیری‌های قانونگذاری مجلس کمک کند ([بند نهم سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری](#)). همچنین، در سیاست‌های کلی بر «شفافیت و عدم ابهام» قوانین تأکید شده است که از طریق استفاده از داده‌ها و تحلیل‌های دقیق می‌توان به ایجاد قوانین شفاف و قابل اجرا دست یافت ([بند نهم سیاست‌های کلی قانونگذاری](#)). در این راستا، بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس بر مبنای داده‌ها، علاوه بر کاهش زمان رسیدگی و بهبود کیفیت پیشنهادهای قانونی، موجب هم‌راستایی بهتر فرایند قانونگذاری با نیازهای واقعی جامعه و الزامات قانون اساسی می‌شود. از این رو، استفاده بهینه از داده‌ها در تمام مراحل قانونگذاری می‌تواند به‌عنوان ابزار مؤثری در تحقق سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری و تضمین انطباق با اهداف بلندمدت کشور عمل کند.

بررسی تعداد دفعات درخواست اصلاح مواد مرتبط با فصل قانونگذاری (از ماده (۱۲۷) تا ماده (۲۰۵)) نشان از آن دارد که اصلاح موارد مرتبط با قانونگذاری، تعداد قابل توجهی از درخواست‌ها را به خود اختصاص داده است (برای مثال، در دوره یازدهم مجلس، از مجموع ۹۷۵ طرح ارائه شده، ۷۱ طرح مربوط به اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس بوده که این میزان، سهم قابل توجهی از درخواست‌های مرتبط با یک قانون خاص را به خود اختصاص داده است).

شکل ۱. نمودار طرح‌های ارائه‌شده در زمینه اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس در ادوار ۷ تا ۱۲ (تا تاریخ ۵ خرداد ۱۴۰۴)

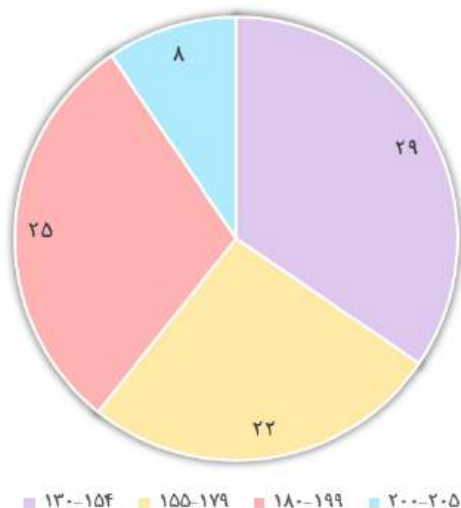

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

امروزه در کشور ما، منابع اطلاعاتی متعددی نظیر پایگاه‌های اطلاعاتی ملی اشاره شده در قانون **مدیریت داده و اطلاعات ملی** وجود دارند که بهره‌مندی از آنها می‌تواند سازوکاری برای استفاده از شواهد در مجلس شورای اسلامی را فراهم آورد. علاوه بر این، منابع اطلاعاتی دیگری همچون شبکه‌های اجتماعی نیز حاوی اطلاعات کاملی از دیدگاه‌های مردم‌اند که می‌توانند قانونگذاران را در امر نمایندگی یاری کنند. از سوی دیگر، سوابق تاریخی اجرای فرایندهای آیین‌نامه داخلی مجلس نیز بستری برای سنجش کارایی این فرایندها فراهم می‌آورد. بر این اساس، به نظر می‌رسد با بهره‌مندی از پتانسیل فعلی کشور می‌توان ساختاری را طراحی کرد که تحقق مجلس داده‌محور را ممکن سازد.

شکل ۲. تعداد طرح‌های ارائه‌شده در زمینه اصلاح فرایند قانونگذاری در ادوار ۷ تا ۱۲ (تا تاریخ ۵ خرداد ۱۴۰۴)

تعداد طرح‌های ارائه‌شده در زمینه اصلاح فرآیند قانون‌گذاری (مواد ۱۲۷ تا ۲۰۵)

مأخذ: همان.

هوشمندسازی تصمیمات مجلس شورای اسلامی از طریق کاربست داده و اطلاعات، می‌تواند ضمن ارتقای کیفیت قانونگذاری، به افزایش شفافیت، کارآمدی، پاسخ‌گویی و اعتماد عمومی نیز منجر شود. در این راستا، گزارش حاضر با هدف شناسایی ظرفیت‌ها و شکاف‌های موجود در استفاده از داده و اطلاعات، به مرور فرایندهای مرتبط با رسیدگی به طرح‌ها و لوایح بر اساس آیین‌نامه داخلی مجلس می‌پردازد و با تحلیل این فرایندها، زمینه‌های بهبود و بازطراحی مبتنی بر داده را استخراج می‌کند.

۲. پیشینه پژوهشی و تقنینی

۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز

گزارش‌های منتشر شده در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در زمینه آیین‌نامه داخلی مجلس در شکل ۳ ارائه شده است.

شکل ۳. گزارش‌های منتشر شده در زمینه آیین‌نامه داخلی مجلس از سال ۱۴۰۰ تا ۵ خرداد ۱۴۰۴

<p>اظهاری نظر کارشناسی درباره: «طرح اصلاح تبصره ۱» ماده (۱۶۳) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی» (شماره مسلسل ۱۹۳۰۲) - تقنینی</p>
<p>اظهاری نظر کارشناسی درباره: «طرح اصلاح تبصره ۲» ماده (۱۶۳) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی» (شماره مسلسل ۱۹۱۷۳) - تقنینی</p>
<p>اظهاری نظر کارشناسی درباره: «طرح اصلاح بند ۳» ماده (۱۷۹) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی» (شماره مسلسل ۱۹۰۲۵) - تقنینی</p>
<p>مروری کلی بر مهم‌ترین آسیب‌های قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (شماره مسلسل: ۱۹۰۱۸) - گزارش راهبردی</p>
<p>اظهاری نظر کارشناسی درباره: «طرح اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (رسیدگی به طرح‌ها و لوایح ویژه)» (شماره مسلسل: ۱۹۰۲۰) - تقنینی</p>
<p>گزارش کارشناسی درباره: طرح الحاق یک تبصره به ماده (۲۰۶) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (شماره مسلسل: ۱۸۰۴۰) - گزارش تقنینی</p>
<p>اظهاری نظر کارشناسی درباره: (طرح اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی) موسوم به طرح شفافیت آرای نمایندگان (شماره مسلسل: ۱۷۸۳۳۳) - گزارش تقنینی</p>
<p>مصوبه کارگروه موضوع ماده (۱۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص بررسی طرح «نظام قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات» (شماره مسلسل: ۱۸۵۸۶) - گزارش تقنینی</p>
<p>گزارش نظارتی در خصوص نحوه اجرای قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱۸۲) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (شماره مسلسل: ۱۷۸۹۴) - گزارش نظارتی</p>
<p>مصوبه کارگروه موضوع ماده (۱۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص بررسی طرح «نظام قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات» (شماره مسلسل: ۱۸۵۳۲) - گزارش تقنینی</p>
<p>طرح اصلاح ماده (۵۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (شماره مسلسل: ۲۰۷۳۶) - گزارش تقنینی</p>

مأخذ: همان.

در زمینه گزارش‌های تهیه شده در زمینه آیین‌نامه داخلی مجلس نیز، همان‌طور که در شکل ۳ آمده، هیچ گزارشی در زمینه بررسی قابلیت استفاده از داده و اطلاعات در فرایندهای قانونگذاری، نظارت و وظایف نمایندگی تا به امروز منتشر نشده است.

۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب‌شناسی

همان‌طور که اشاره شد، طرح‌های مرتبط با اصلاح فرایند داخلی مجلس یکی از بیشترین طرح‌های ارائه شده در ادوار متفاوت است. از این میان، طرح‌های منتج به قوانین، که در زمینه مواد مرتبط با فصل قانونگذاری بوده‌اند، در جدول ۱ ارائه شده است. شایان ذکر است، قوانین منسوخ یا موقوف‌الاجرا در این جدول ارائه نشده‌اند.

۱. در تهیه شکل از برگه «گزارشات کارشناسی» در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس به آدرس yun.ir/uaoljd استفاده شده است.

فرایند قانونگذاری در جمهوری اسلامی ایران فقط به مقررات مندرج در آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی محدود نمی شود و قوانین و مقررات متعددی از جمله «قانون وظایف و اختیارات رئیس قوه قضائیه»، «قانون شفافیت قوای سه گانه»، «قانون تدوین و تنقیح قوانین» و حتی برخی احکام کلیاتی قانون مدنی نیز می توانند در ابعاد مختلف فرایند قانونگذاری تأثیر گذار باشند. این قوانین در سطوح مختلف، از تعیین اختیارات نهادهای نظارتی تا الزامات شفافیت و انطباق قوانین با موازین حقوقی و شرعی، نقش مهمی در شکل گیری و اجرای فرایندهای قانونگذاری ایفا می کنند. با این حال، تمرکز تحلیل های ارائه شده در این گزارش فقط بر اساس چارچوب های تعیین شده در آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی بوده و هدف، بررسی فرایندهای درون سازمانی و مراحل داخلی تصویب قوانین از سوی مجلس است.

جدول ۱. فهرست قوانین مصوب در زمینه اصلاح آیین نامه داخلی مجلس

ردیف	عنوان	تاریخ تصویب
۱	قانون اصلاح موادی از قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان	۱۴۰۳/۱۲/۰۱
۲	قانون اصلاح تبصره «۱» ماده (۳۸) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۳/۰۵/۱۴
۳	قانون اصلاح مواد (۱۸۰) و (۱۸۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۱/۱۰/۱۴
۴	قانون اصلاح ماده (۱۲۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۱/۰۶/۳۰
۵	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۳۷) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۱/۰۴/۰۸
۶	قانون اصلاح ماده (۱۸۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۰/۱۰/۰۵
۷	قانون اصلاح تبصره ماده (۲۰۶) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۰/۱۲/۲۶
۸	قانون اصلاح تبصره «۱» ماده (۳۸) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۹/۰۶/۱۹
۹	قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۸/۱۰/۰۲
۱۰	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱۸۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۸/۰۵/۰۷
۱۱	قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۷/۰۵/۲۸
۱۲	قانون الحاق موادی به قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۷/۰۴/۰۵
۱۳	قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵/۰۹/۱۶
۱۴	قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۴/۱۱/۰۴
۱۵	قانون تفسیر تبصره ماده (۷۶) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۳/۰۱/۲۴
۱۶	قانون اصلاح ماده (۴۵) آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۲/۱۲/۲۴
۱۷	قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۲/۰۳/۰۸
۱۸	قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۱/۰۲/۳۰
۱۹	قانون اصلاح مواد (۱۹۶) و (۱۹۷) آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۱/۰۲/۰۹

ردیف	عنوان	تاریخ تصویب
۲۰	قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۷/۰۹/۲۶
۲۱	قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۲/۱۰/۲۴
۲۲	قانون الحاق یک ماده به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۲/۱۰/۲۵
۲۳	قانون اصلاح ماده (۵۸) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۰/۰۳/۲۷
۲۴	قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۹/۰۹/۲۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، طرح‌های متعددی در زمینه اصلاح آیین‌نامه داخلی ارائه شده است که برخی از این طرح‌ها به قانون تبدیل شده‌اند. قوانین موجود در این زمینه از سال ۱۳۷۹ به بعد در جدول ۱ آمده است. با بررسی قوانین و گزارش‌های تخصصی، مشاهده می‌شود که تاکنون به صورت خاص و تخصصی اصلاح فرایندها با نگاه داده‌محوری مورد توجه کامل قرار نگرفته است. بنابراین ضروری است که تحلیل داده‌محور به‌عنوان رویکردی مکمل و علمی، در کنار سایر ملاحظات حقوقی و سیاسی، در دستور کار نهاد قانونگذاری قرار گیرد تا اصلاح فرایندها بر پایه شواهد تجربی و اطلاعات معتبر تقویت شود.

۳. نگاهی بر فرایند رسیدگی به طرح یا لایحه

در فصل اول از باب دوم قانون آیین‌نامه مجلس شورای اسلامی به مبحث قانونگذاری پرداخته شده است. فصل قانونگذاری دارای یازده مبحث (ماده (۱۲۷) تا ماده (۲۰۱)) است که به قواعد کلی برای قانونگذاری پرداخته شده است. از میان فرایندهای مرتبط با موضوع قانونگذاری، در این بخش «فرایند رسیدگی به طرح یا لایحه» به‌عنوان اصلی‌ترین و مهم‌ترین فرایند قانونگذاری بررسی شده است تا قابلیت‌های استفاده از داده و اطلاعات در این فرایند شناسایی گردد.

به‌منظور نمایش فرایند مورد بحث در این گزارش از استاندارد مدل و نمادگذاری فرایند کسب و کار^۱ (BPMN) [۴] و نرم‌افزار Bizagi^۲ استفاده شده است. این استاندارد نیز همچون سایر استانداردهای فرایندی دارای نمادهایی است که در جدول ۲ آمده است.

1. Business Process Model and Notation
2. <https://www.bizagi.com/en/platform/modeler>

جدول ۲. شرح نمادهای زبان فرایندی BPMN [۴]

توضیحات	نماد	اجزا
هنگامی که فرایند نیاز به یک فعالیت خاص دارد، اما نوع آن مشخص نیست (مثل کارهایی که ممکن است انسانی یا اتوماتیک باشند).		وظیفه
یک گردش کار معمولی است که در آن شخص کار را با کمک یک برنامه نرم افزاری انجام می‌دهد.		وظیفه کاربر
این نماد نشان‌دهنده فعالیتی است که به‌طور کامل به‌صورت دستی و بدون استفاده از سیستم‌ها یا نرم‌افزارها انجام می‌شود.		وظیفه دستی
این نماد برای نمایش فعالیتی استفاده می‌شود که در آن یک سیستم کارها را به‌صورت سیستمی انجام می‌دهد.		وظیفه خدمات
برای نشان دادن فعالیتی استفاده می‌شود که مرتبط با قوانین کسب‌وکار است. این نوع وظیفه معمولاً برای تصمیم‌گیری‌ها یا پردازش‌هایی است که بر اساس مجموعه‌ای از قوانین و شرایط از پیش تعریف شده انجام می‌شود.		وظیفه قانون کسب‌وکار
وظیفه‌ای است که برای نمایش انتظار برای رسیدن یک پیام از یک جزء خارجی (نسبت به فرایند) طراحی شده است.		وظیفه وابسته به دریافت پیام
وظیفه‌ای است که برای ارسال پیام به یک جزء خارجی (نسبت به فرایند) طراحی شده است.		وظیفه وابسته به ارسال پیام
فعالیتی است که دارای جزئیات داخلی است که در فرایندی خارج از فرایند فعلی اجرا می‌شود.	 Subprocess	زیر فرایند
بیانگر آغاز یک فرایند خاص بدون هیچ پیش‌نیازی همانند سایر رویدادهای آغاز فرایند (که در ادامه بیان شده است) است.	 Start Event	رویداد شروع
بیانگر آغاز یک فرایند در نتیجه دریافت پیام از یک جزء خارجی است.	 Message	رویداد شروع وابسته به دریافت پیام

توضیحات	نماد	اجزا	
بیانگر آغاز یک فرایند در یک تاریخ یا زمان خاص است. به بیانی بهتر، آغاز این فرایند وابسته به رسیدن به یک زمان خاص است.	 Timer	رویداد آغاز وابسته به زمان	
نشان‌دهنده یک تصمیم‌گیری یا شرط است که بر اساس آن، فرایند به یک مسیر خاص هدایت می‌شود. این نوع معمولاً با بررسی شرایط و انتخاب گزینه مناسب همراه است.	 Conditional	رویداد شروع شرطی	
این نماد بیانگر این است که چندین محرک برای شروع فرایند وجود دارد و همه محرک‌ها در کنار یکدیگر سبب آغاز این فرایند می‌شوند.	 Parallel Multiple	رویداد شروع موازی	
این بدان معناست که راه‌های مختلفی برای راه‌اندازی فرایند وجود دارد و فقط وقوع یکی از آنها مورد نیاز است.	 Multiple	رویداد شروع چندگانه	
این نماد بیانگر وقوع رویدادی بین شروع و انتهای یک فرایند است که بر جریان فرایند تأثیر می‌گذارد، اما فرایند را شروع نمی‌کند یا (مستقیماً) خاتمه نمی‌دهد.	 Intermediate Event	رویداد میانی	
این نمادها بیانگر این است که ادامه فرایند وابسته به ارسال (نماد تو خالی) یا دریافت (نماد توپر) پیام از یک جزء خارجی است.	 Message Throw	 Message Catch	رویداد میانی وابسته به پیام
این رویداد به‌عنوان یک زمان‌سنج در وسط یک فرایند عمل می‌کند و می‌تواند برای تأخیر در ادامه فرایند استفاده شود.	 Timer	رویداد وابسته به زمان	
بیانگر پایان یک فرایند خاص بدون هیچ پیش‌نیازی همانند سایر رویدادهای پایان فرایند (که در ادامه بیان شده است) است.	 End	رویداد پایان	
بیانگر پایان یک فرایند در نتیجه دریافت پیام از یک جزء خارجی است.	 Message	رویداد پایان وابسته به دریافت پیام	
این نماد با عنوان واگرای به‌منظور نمایش وجود مسیرهای جایگزین در فرایند استفاده می‌شود که فقط یکی از آن مسیرها انتخاب می‌شوند. در صورتی‌که از نماد مذکور با عنوان همگرای استفاده شود، به معنای ادغام مسیرهای جایگزین برای ادامه فرایند است.	 Exclusive gateway	 Exclusive gateway	دروازه انحصاری

توضیحات	نماد	اجزا
از این نماد برای ادغام مسیرهای موازی استفاده می‌شود. به بیانی بهتر، تمام مسیرهای موازی باید کنار یکدیگر قرار بگیرند تا ادامه مسیر محقق شود.	 Parallel gateway	دروازه موازی
نشان‌دهنده یک نقطه انشعاب است که به منظور ادغام چند ورودی لازم برای ادامه فرایند استفاده می‌شود.	 Inclusive gateway	دروازه فراگیر

به منظور بررسی قابلیت فرایند فعلی در زمینه استفاده از داده و اطلاعات و ارائه پیشنهادهایی در این زمینه، در این بخش به ارائه فرایند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح به عنوان یکی از طولانی‌ترین فرایندهای مرتبط با قانونگذاری پرداخته شده است. در بخش بعدی نیز، لیست داده‌ها، منابع حاصل از تحلیل آنها و ابزارهای پیشنهادی برای بهره‌مندی از داده‌ها و اطلاعات مذکور ارائه شده است.

۳-۱. فرایند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح

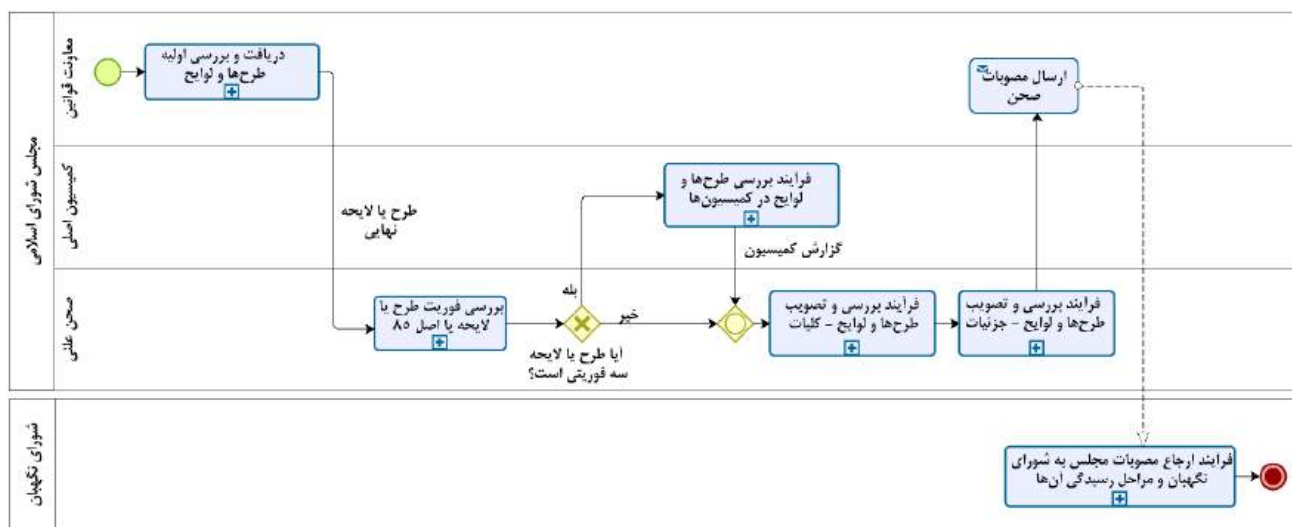
فرایند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح یکی از طولانی‌ترین فرایندهای آیین‌نامه داخلی مجلس است که نمای اولیه‌ای از آن در شکل ۴ ارائه شده است. این فرایند خود از ۶ زیرفرایند تشکیل شده که در بخش‌های بعدی به ارائه جزئیات این زیر فرایندها پرداخته شده است. گفتنی است که به مباحث پنجم، ششم، هفتم، هشتم و نهم به دلیل ماهیت خاص آنها در این پژوهش پرداخته نشده است.

به طور کلی، فرایند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح با دریافت طرح‌ها و لوایح و بررسی اولیه آن توسط معاونت قوانین آغاز می‌شود (شکل ۵). پس از گذر از معاونت قوانین، باید فوریت طرح یا لایحه و نحوه رسیدگی به آن بررسی شود. از این رو، در گام بعدی و در قالب فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه یا اصل (۸۵) (شکل ۶)، فوریت موارد مذکور مشخص شده و به تناسب اینکه سه فوریتی بوده است یا خیر، ادامه روند بررسی آن متفاوت خواهد بود. در صورتی که یک طرح یا لایحه سه فوریتی باشد، مستقیماً به منظور بررسی کلیات وارد فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح در صحن علنی خواهد شد (شکل ۹). در غیر این صورت، به تناسب تعیین سایر فوریت‌ها، ابتدا وارد فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون‌ها (شکل ۷) می‌شود و سپس بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها و لوایح برای آن اجرا خواهد شد.

به هر حال، پس از بررسی و تصویب کلیات یک طرح یا لایحه، جزئیات آن بررسی می‌شود (شکل ۱۰) و پس از نهایی‌سازی آن از منظر نمایندگان مجلس شورای اسلامی، وارد آخرین گام از فرایند با عنوان ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی به آنها (شکل ۱۲) خواهد شد [۱، ۵].

توضیحات مذکور فقط به ارائه کلیات فرایند پرداخته است، لیکن بخش‌های مختلف فرایند دارای جزئیات متعددی است که در ادامه به بررسی آنها پرداخته خواهد شد.

شکل ۴. نمای اولیه فرایند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح

مأخذ: یافته‌های پژوهش [۱، ۵].

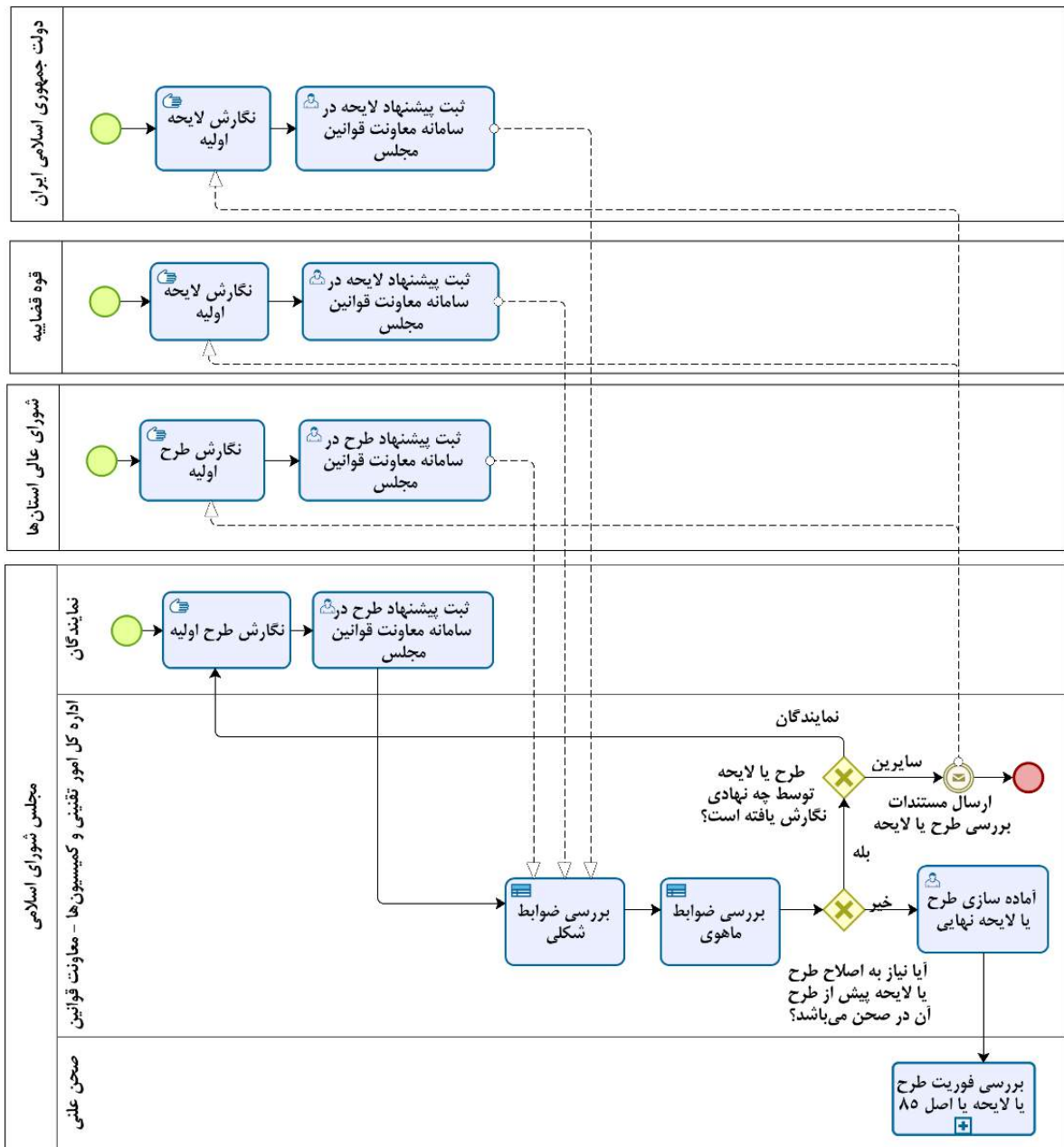
۲-۳. فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها و لوایح

فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها و لوایح، با آماده‌سازی طرح توسط نمایندگان مجلس (ماده (۱۲۷) تا ماده (۱۳۰)) یا لایحه توسط دولت (ماده (۱۳۱) تا ماده (۱۳۵))، رئیس قوه قضائیه بر حسب مورد ارائه لایحه قضایی مستقیماً یا از طریق دولت (اصل (۱۵۸) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ماده (۳) و تبصره آن^۱ در قانون وظایف و اختیارات رئیس قوه قضائیه) و شورای عالی استان‌ها (شورای عالی استان‌ها، بزرگ‌ترین نهاد شورایی در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران است که از نمایندگان شوراهای استان‌های سراسر کشور تشکیل شده است و عهده‌دار انجام وظایف و اختیاراتی است که قوانین و مقررات مختلف به عهده آن گذاشته‌اند).

۱. اصل (۱۵۸): وظایف رئیس قوه قضائیه به شرح زیر است: ... (۲) تهیه لوایح قضایی متناسب با جمهوری اسلامی.

۲. ماده (۳): دولت موظف است لوایح قضایی را که توسط رئیس قوه قضائیه تهیه و تحویل دولت می‌شود، حداکثر ظرف مدت سه ماه تقدیم مجلس شورای اسلامی نماید. تبصره: در صورتی که دولت در مدت مذکور نتواند نسبت به تصویب و ارسال لایحه به مجلس اقدام نماید و سه ماه دیگر از مهلت قانونی آن بگذرد، رئیس قوه قضائیه می‌تواند مستقیماً لایحه را به مجلس ارسال کند (الحاقی مصوب ۱۳۹۲/۰۷/۳۰).

شکل ۵. فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها و لوایح

مأخذ: همان.

از جمله این وظایف و اختیارات می‌توان به نظارت و هماهنگی امور شوراهای مادون، تهیه و تقدیم طرح‌های قانونی به مجلس شورای اسلامی و ارتباط شوراهای با دستگاه‌های اجرایی (ماده (۱۳۶))، اشاره نمود [۱، ۵ و ۶]. هنگامی که دولت یا نمایندگان به ترتیب لایحه یا طرحی را تهیه می‌کنند، ابتدا نیاز است تا این اسناد در سامانه مربوط به معاونت قوانین بارگذاری گردد. پس از بارگذاری لایحه یا طرح، اداره کل تدوین، که از ادارات کل زیرمجموعه معاونت قوانین است، ابتدا به بررسی ضوابط شکلی سند حداکثر تا سه روز پس از بارگذاری آن می‌پردازد. پس از بررسی محتوای ظاهری، طرح یا لایحه تحت بررسی برای دیگر اداره معاونت قوانین، با عنوان اداره کل تنقیح، ارسال می‌گردد تا از منظر سوابق و امور تنقیح واکاوی شود. منظور از سوابق و امور تنقیح، در نظر گرفتن سابقه قوانین موجود در حوزه مربوطه و بررسی عدم هم‌پوشانی و

تناقض پیش‌نویس فعلی با قوانین قبلی است. اداره کل تنقیح به منظور بررسی این مسئله حداکثر ۶ روز فرصت دارد و پس از آن باید پیش‌نویس طرح یا لایحه را برای بررسی ماهوی مجدداً به اداره کل تدوین ارسال کند. منظور از بررسی ماهوی، در نظر گرفتن قوانین بالادستی مانند قانون اساسی، سند چشم‌انداز، برنامه توسعه جاری و سیاست‌های کلی حوزه مربوطه است. پس از اتمام سه بررسی مذکور توسط معاونت قوانین، نسخه نهایی طرح یا لایحه به منظور تعیین فوریت و اقدامات آتی آن وارد فرایند «بررسی طرح یا لایحه یا اصل (۸۵)» (شکل ۶) می‌شود [۱، ۵].

۳-۳. فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه یا اصل (۸۵)

فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه (ماده (۱۵۴) تا ماده (۱۶۲)) یا اصل (۸۵) (ماده (۱۶۳) تا ماده (۱۶۸)) با اعلام وصول اسناد مذکور توسط هیئت‌رئیس آغاز می‌شود (شکل ۶). پس از اعلام وصول، ابتدا بررسی می‌شود که آیا تقاضای فوریت ضمن طرح یا لایحه ارائه شده است یا خیر. طبق ماده (۱۵۸)، سلب فوریت از طرح یا لایحه فقط یک بار و قبل از ورود به شور در مواد، با درخواست دولت یا پانزده نماینده و با تصویب مجلس امکان‌پذیر است. این سلب فوریت می‌تواند به صورت کامل یا کاهش یک یا چند درجه از فوریت‌های مصوبه باشد.

در صورتی که با گذر از دو مرحله فوق مشخص گردد که پیشنهاد فوریت وجود داشته است، طرح یا لایحه مذکور به همراه فوریت پیشنهادی در میان نمایندگان، حداقل یک ساعت قبل از بررسی در صحن علنی توزیع می‌شود. در صورتی که برای طرح یا لایحه مذکور، تقاضای یک فوریت (ماده (۱۵۹) تا ماده (۱۶۰)) شده باشد، یک مخالف و یک موافق، و در صورتی که تقاضای پیشنهادی برای دو یا سه فوریت باشد (ماده (۱۶۱) تا ماده (۱۶۲))، دو مخالف و دو موافق به ترتیب و یک‌درمیان صحبت خواهند کرد. شایان ذکر است، در صورتی که مخالفی با فوریت پیشنهادی وجود نداشته باشد، طبقاً موافقی نیز صحبت نخواهد کرد. در نهایت و پس از بیان پیشنهادهای مخالفان و موافقان فوریت پیشنهادی، فوریت به رأی گذاشته خواهد شد که به تناسب فوریت مشخص شده، ادامه فرایند متفاوت خواهد بود. در صورتی که در ابتدای اعلام وصول طرح یا لایحه، پیشنهادی، تقاضایی در باب فوریت برای طرح یا لایحه ارسال نشده باشد و پانزده نماینده نیز درخواستی در این خصوص نداشته باشند، طرح یا لایحه به عنوان عادی و بدون فوریت در نظر گرفته می‌شود.

در صورتی که دوسوم کل نمایندگان به سه‌فوریتی بودن طرح یا لایحه رأی دهند، با توجه به ماهیت سه‌فوریتی بودن، طرح یا لایحه مذکور مستقیماً برای بررسی وارد صحن مجلس می‌شود و از این منظر وارد فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح خواهد شد (شکل ۹). در صورتی که دوسوم نمایندگان حاضر به دو‌فوریتی بودن طرح یا لایحه رأی دهند، یک نسخه از طرح یا لایحه مذکور برای کمیسیون اصلی و نمایندگان ارسال خواهد شد و نمایندگان حداکثر بیست ساعت فرصت خواهند داشت تا نکات و پیشنهادها را در باره این طرح یا لایحه به کمیسیون اصلی ارسال کنند [۱، ۵].

شکل ۶. فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه با اصل (۸۵)

مأخذ: همان.

در چارچوب اجرای اصل (۸۵) قانون اساسی، مجلس شورای اسلامی می تواند بنا به ضرورت، اختیار تصویب آزمایشی قوانین دارای جنبه دائمی یا تصویب دائم اساسنامه های نهادهای دولتی و وابسته به دولت را به کمیسیون های تخصصی خود یا دولت تفویض نماید (ماده ۱۶۳)). در این صورت، دولت موظف است حداقل ۶ ماه پیش از پایان مدت اجرای آزمایشی قانون، نسبت به تمدید یا تعیین تکلیف دائمی آن اقدام قانونی انجام دهد و هیئت رئیسه مجلس نیز باید از طریق ارائه طرح یا لایحه، زمینه تعیین تکلیف نهایی را تا پیش از پایان دوره آزمایشی فراهم کند. پس از پایان مهلت قانونی، قوانین آزمایشی اعتبار خود را از دست می دهند و اصلاحات آنها نیز تابع مدت اجرای قانون اصلی خواهند

بود. فرایند ارجاع طرح یا لایحه به کمیسیون مطابق اصل (۸۵) با تقاضای دولت یا حداقل پانزده نفر از نمایندگان آغاز می‌شود. این تقاضا باید پیش از شروع رسیدگی نهایی در صحن علنی اعلام شود و در دستور هفتگی مجلس قرار گیرد (ماده (۱۶۴)). هنگام طرح این تقاضا در صحن، نماینده دولت یا نماینده منتخب تقاضاکنندگان دلایل خود را ظرف حداکثر ۱۰ دقیقه ارائه می‌دهند و پس از آن دو مخالف و دو موافق هر کدام به مدت ۱۰ دقیقه صحبت می‌کنند و سپس رأی‌گیری انجام می‌شود (ماده (۱۶۵)). در صورت موافقت مجلس، طرح یا لایحه به کمیسیون مربوط ارجاع می‌شود و رسیدگی به آن طبق روال عادی مجلس انجام خواهد شد؛ با این تفاوت که تصویب نهایی نیازمند رأی دوسوم اعضای کمیسیون است (ماده (۱۶۶)).

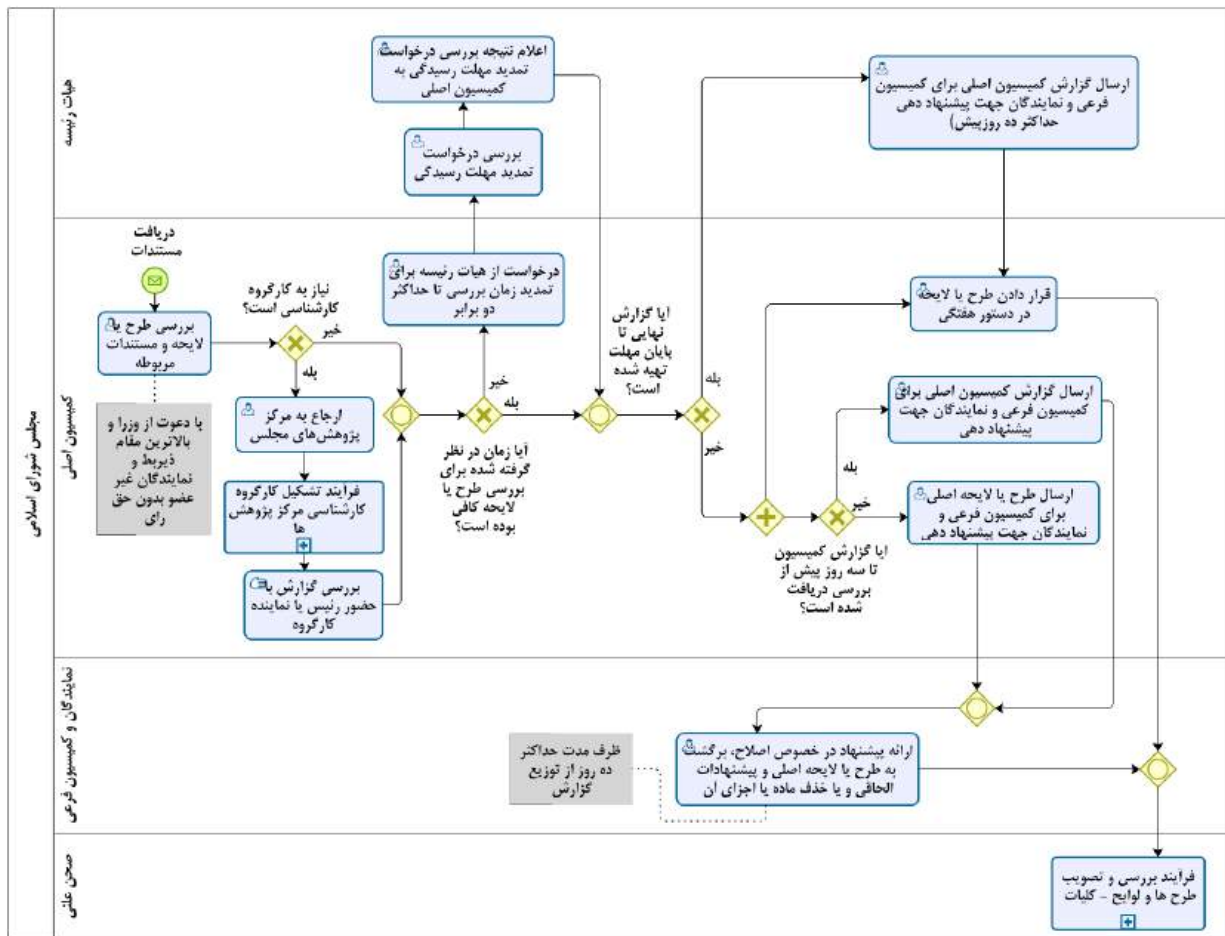
پس از تصویب در کمیسیون، تعیین مدت اجرای آزمایشی در دستور کار صحن قرار می‌گیرد. پیشنهاد کمیسیون همراه با مدت پیشنهادی اجرای آزمایشی باید ۴۸ ساعت پیش از طرح در صحن، در اختیار نمایندگان قرار گیرد (ماده (۱۶۷)). در جلسه علنی، ابتدا درباره پیشنهاد کمیسیون رأی‌گیری می‌شود و اگر پیشنهادها دیگری وجود داشته باشد، به ترتیب وصول با صحبت یک مخالف و یک موافق رأی‌گیری می‌شود. در صورت تمایل به مسکوت گذاشتن طرح تا پیش از تعیین مدت اجرای آزمایشی، این امکان مطابق فرایند عادی طرح‌ها وجود دارد. همچنین، اگر پانزده نماینده تا پیش از تأیید شورای نگهبان خواهان لغو رسیدگی براساس اصل (۸۵) باشند، تقاضا در همان جلسه اعلام و در جلسه بعدی مطابق ماده (۱۶۵) بررسی می‌شود و در صورت تصویب، ادامه رسیدگی طبق روال عادی آیین‌نامه خواهد بود. در صورتی که مجلس تصویب دائم اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها یا مؤسسات دولتی و وابسته به دولت را به دولت واگذار کرده باشد، اساسنامه باید در جلسات هیئت‌وزیران تصویب شود و این فرایند مطابق آیین‌نامه داخلی هیئت‌وزیران صورت می‌گیرد (ماده (۱۶۸)).

براساس توضیحات ارائه شده، متناسب با سطح فوریت تعیین شده برای هر طرح یا لایحه، دو مسیر مجزا به اجرا گذاشته می‌شود. چنانچه طرح یا لایحه‌ای با قید سه فوریت مطرح گردد، مستقیماً به فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح ارجاع می‌شود (مطابق شکل ۹). در غیر این صورت، متناسب با سایر سطوح فوریت، طرح یا لایحه مذکور به کمیسیون اصلی، کمیسیون فرعی، مرکز پژوهش‌های مجلس و نمایندگان ارسال می‌شود و پس از آن، مراحل بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها و لوایح برای طرح یا لایحه مذکور اعمال خواهد شد (۱، ۵). (مطابق شکل ۶)

۴-۳. فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون

فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون (ماده (۱۴۱) تا ماده (۱۴۸)) با دریافت و بررسی مستندات دریافت شده از نمایندگان، کمیسیون فرعی و مرکز پژوهش‌های مجلس به تناسب فوریت طرح یا لایحه آغاز خواهد شد (شکل ۷). در این گام، کمیسیون اصلی با دعوت از وزرا و بالاترین مقام ذی‌ربط و سایر نمایندگان غیرعضو و بدون حق رأی، به بررسی مستندات مربوطه خواهد پرداخت. پس از بررسی مستندات، در صورتی که نیاز به تشکیل کارگروه کارشناسی باشد، طرح یا لایحه مذکور به همراه مستندات برای مرکز پژوهش‌های مجلس ارسال خواهد شد. فرایند بررسی گزارش کمیسیون اصلی در مرکز پژوهش‌ها، به صورت مجزا و در ادامه بررسی خواهد شد. لیکن، پس از دریافت گزارش از مرکز پژوهش‌ها، کمیسیون به بررسی کفایت زمان برای بررسی مجموعه مستندات مربوط به طرح یا لایحه مذکور خواهد پرداخت. در صورتی که این زمان کافی نباشد، حداکثر دوبرابر زمان اولیه در صورت تأیید هیئت‌رئیس به کمیسیون اصلی فرصت داده خواهد شد.

شکل ۷. فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون

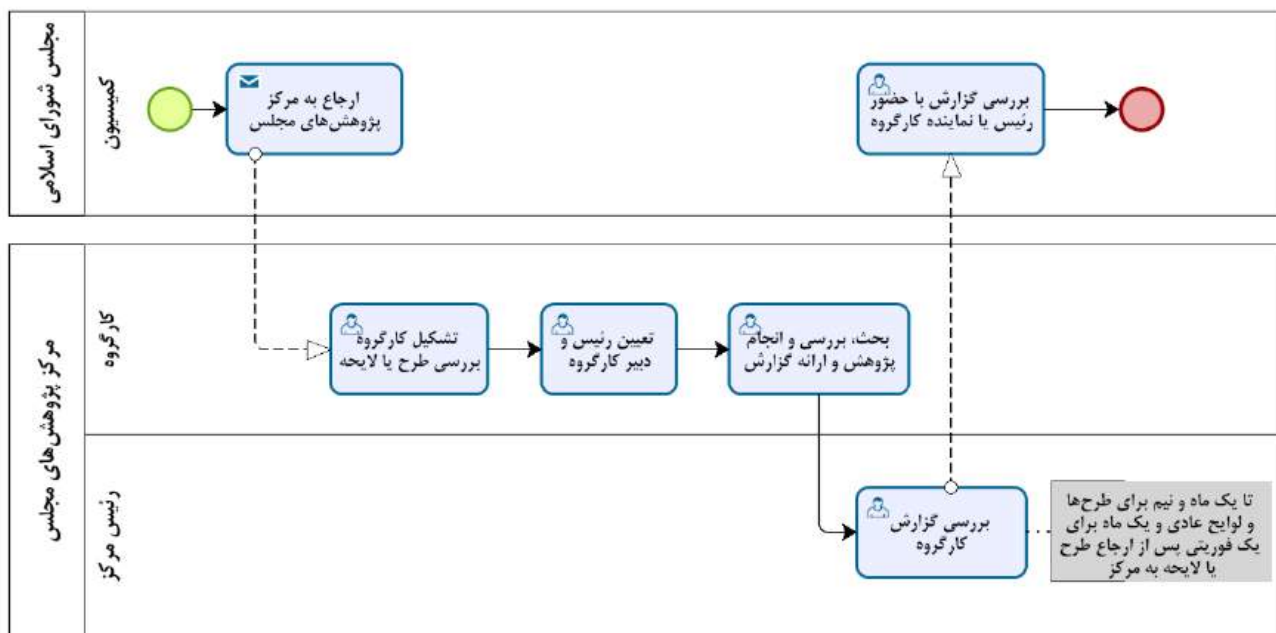

مأخذ: همان.

در صورتی که در پایان موعدهای مقرر، گزارش کمیسیون برای هیئت رئیسه ارسال گردد، یک نسخه از این گزارش برای نمایندگان و کمیسیون فرعی ارسال می‌شود که حداکثر تا ۱۰ روز پیش از بررسی طرح یا لایحه در صحن علنی، پیشنهادهای خود را بیان کنند. پس از پایان ۱۰ روز، گزارش در دستور کار صحن علنی قرار می‌گیرد و بررسی آن در خصوص فرایند بررسی کلیات طرح‌ها و لوایح ادامه خواهد یافت. در صورتی که در پایان مهلت مقرر، کمیسیون اصلی گزارش خود را به هیئت رئیسه ارسال نکند، هیئت رئیسه موظف است طرح یا لایحه را طبق نوبت در دستور هفتگی مجلس قرار دهد. در این حالت، پیشنهادهای نمایندگان موضوع ماده (۱۴۱) در جلسه علنی مطرح می‌شود. لیکن اگر گزارش کمیسیون اصلی تا سه روز قبل از شروع رسیدگی به طرح یا لایحه در جلسه رسمی مجلس بین نمایندگان توزیع گردد، گزارش کمیسیون جایگزین طرح یا لایحه می‌شود. در این صورت، نمایندگان می‌توانند تا ۴۸ ساعت پس از توزیع گزارش کمیسیون، پیشنهادهای خود را شامل اصلاح، برگشت به طرح یا لایحه، حذف کل ماده یا تبصره یا بند یا جزء به هیئت رئیسه ارائه دهند تا با توزیع آنها، بررسی طرح یا لایحه در فرایند رسیدگی مجلس ادامه یابد [۱، ۵].

همان‌طور که در فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون ارائه شد، ممکن است کمیسیون تشخیص دهد که بررسی طرح یا لایحه مذکور نیازمند بررسی دقیق‌تر در مرکز پژوهش‌های مجلس (ماده (۱۴۲)) است. از این رو، شکل ۸، فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌ها را نشان می‌دهد.

شکل ۸. فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌ها

مأخذ: همان.

در این فرایند پس از تشخیص ضرورت بررسی توسط مرکز پژوهش‌ها، طرح یا لایحه برای دفتر مربوطه در مرکز پژوهش‌ها ارسال، و پس از تشکیل کارگروه و تعیین دبیر و رئیس آن، بررسی تخصصی روی طرح یا لایحه آغاز می‌شود. مرکز پژوهش‌ها به مدت حداکثر یک ماه و نیم برای طرح‌ها و لوایح عادی و یک ماه برای طرح‌ها و لوایح یک‌فوریتی فرصت دارد تا گزارش خود را ارسال کند. گزارش مذکور در کمیسیون و با حضور رئیس و نماینده کارگروه بررسی می‌شود و در صورت نیاز، نماینده کارگروه تخصصی مرکز پژوهش‌ها در جلسه کمیسیون حضور می‌یابد و از گزارش دفاع می‌نماید. در صورتی که گزارش مورد تأیید کمیسیون قرار گیرد، به‌عنوان مستند و خروجی نهایی این فرایند تلقی خواهد شد [۱، ۵]. شایان ذکر است که حداکثر زمان رسیدگی به طرح‌ها و لوایح عادی در مرکز پژوهش‌ها یک ماه و نیم و در موارد یک‌فوریتی یک ماه پس از ارجاع است، و در صورت ضرورت، این مهلت‌ها با درخواست مرکز پژوهش‌ها و تأیید کمیسیون اصلی قابل افزایش‌اند (شکل ۷).

۵-۳. فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح

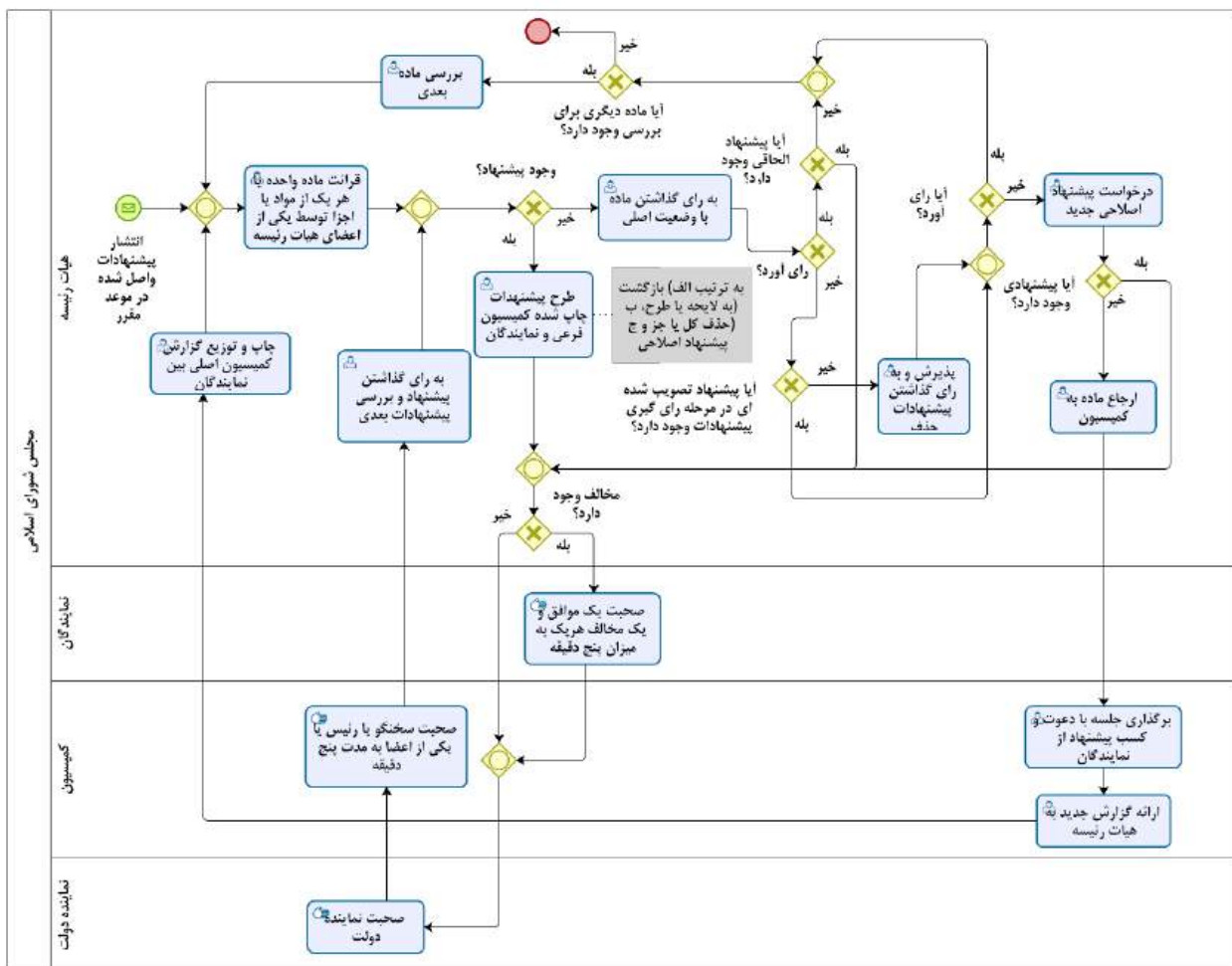
فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح، با قرائت طرح یا لایحه در صحن علنی توسط هیئت‌رئیس‌ه آغاز خواهد شد (شکل ۹). هنگام بررسی کلیات گزارش کمیسیون اصلی در جلسه رسمی مجلس، ابتدا سخنگوی کمیسیون حداکثر به مدت ۱۰ دقیقه توضیحات لازم را در خصوص گزارش ارائه می‌کند. در صورتی که مخالفان و موافقان درباره گزارش کمیسیون ثبت‌نام کرده باشند، حداکثر سه مخالف و سه موافق به ترتیب و یک در میان و حداکثر به مدت پنج دقیقه به ارائه نظرهای خود خواهند پرداخت. طبیعتاً موافقان فقط در صورت وجود مخالف صحبت خواهند کرد. پس از صحبت مخالفان و موافقان، نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون در صورت تمایل حداکثر پنج دقیقه صحبت خواهند کرد. در نهایت، درباره کلیات طرح یا لایحه رأی گرفته خواهد شد. اگر کلیات طرح یا لایحه پذیرفته شده باشد، جزئیات طرح یا لایحه در فرایند مربوطه بررسی خواهد شد. در غیر این صورت، طرح یا لایحه مذکور بایگانی می‌شود [۱، ۵].

می پردازند. در نهایت، پیشنهاد به رأی گذاشته، و پیشنهاد بعدی در صورت وجود بررسی می‌شود. حال در صورتی که برای ماده قرائت شده، پیشنهادی وجود نداشته و ماده قرائت شده نیز خود رأی نیاورده باشد، حذف ماده به رأی گذاشته می‌شود. در صورتی که حذف ماده رأی آورد، ماده مذکور حذف، و ماده بعدی بررسی می‌شود. لیکن، در صورتی که حذف ماده رأی نیاورد، وجود پیشنهاد جدید بررسی می‌شود. اگر پیشنهاد جدیدی وجود داشته باشد، این پیشنهاد به رأی گذاشته می‌شود. در صورت وجود مخالف، یک موافق و یک مخالف به مدت حداکثر پنج دقیقه صحبت می‌کنند و نماینده دولت و کمیسیون اصلی نیز در صورت تمایل به ارائه نظرهای خود می‌پردازند. در نهایت، پیشنهاد به رأی گذاشته، و پیشنهاد بعدی در صورت وجود بررسی می‌شود. اما اگر پیشنهاد جدید وجود نداشته باشد، ماده به کمیسیون اصلی ارجاع داده می‌شود. کمیسیون اصلی نیز بعد از بررسی ماده و دعوت از نمایندگان، گزارش جدید خود را به هیئت رئیسه ارسال می‌کند و گزارش جدید بین نمایندگان منتشر و توسط هیئت رئیسه همچون یک ماده جدید قرائت می‌شود [۱].

شکل ۱۰. فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح‌ها یا لایحه

مأخذ: همان.

● اگر برای ماده قرائت شده توسط هیئت رئیسه، پیشنهادی وجود داشته باشد:

در مسیری دیگر از این فرایند، اگر برای ماده قرائت شده پیشنهادی وجود داشته باشد، پیشنهادهای کمیسیون فرعی و نمایندگان درباره گزارش کمیسیون اصلی، به ترتیب بازگشت به لایحه یا طرح، حذف کل یا جزء و سپس پیشنهاد اصلاحی طرح می شود. در خصوص هر پیشنهاد، در صورت وجود مخالف، یک موافق و یک مخالف به مدت حداکثر پنج دقیقه صحبت می کنند و نماینده دولت و کمیسیون اصلی نیز در صورت تمایل به ارائه نظرهای خود می پردازند. در نهایت، پیشنهاد به رأی گذاشته، و پیشنهاد بعدی در صورت وجود بررسی می شود. در صورتی که مخالفی وجود نداشته باشد نیز، نماینده دولت و کمیسیون اصلی در صورت تمایل به ارائه نظرهای خود می پردازد و در نهایت نیز پیشنهادهای به ترتیب گفته شده به رأی گذاشته می شود.

در نهایت پس از خاتمه پیشنهادهای ارائه شده برای ماده تحت بررسی با وضعیت فعلی (با در نظر گرفتن تغییرات و پیشنهادهای مصوب) به رأی گذاشته می شود. در صورت تصویب، بررسی ماده بعد در دستور قرار می گیرد [۱].

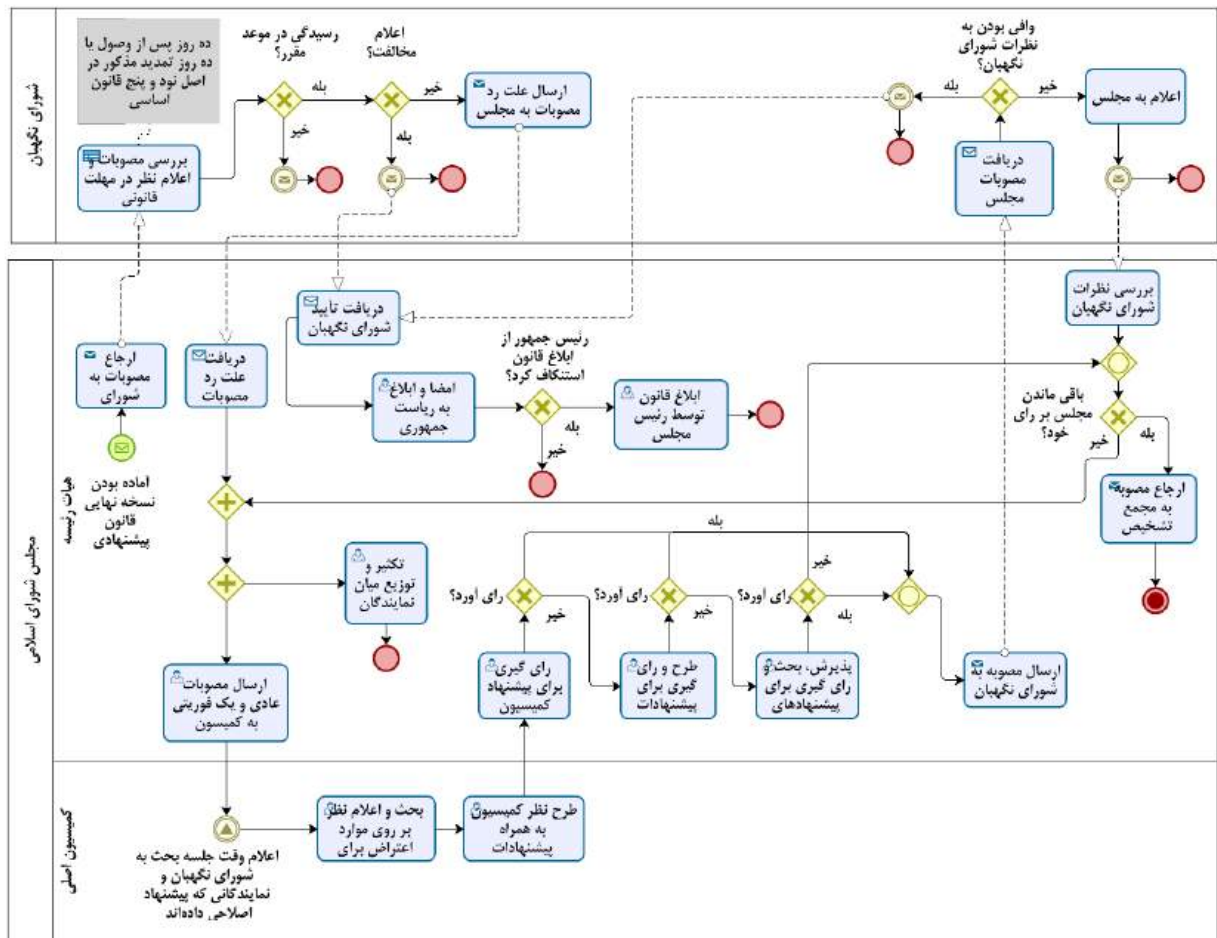
در صورت تصویب نشدن ماده با شکل فعلی، درخواست پیشنهاد جدید می شود و پیشنهادهای جدید همان روال قبلی بررسی را طی می کنند و مجدداً ماده با شکل جدید به رأی گذاشته می شود. در صورت تصویب نشدن ماده با شکل فعلی و نبود پیشنهاد اصلاحی جدید، ماده به کمیسیون ارجاع می شود تا پس از بررسی مجدد در کمیسیون، به صحن مجلس بازگردد و بررسی مجدد شود.

۳-۷. فرایند ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها

آخرین بخش از فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح، به ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام (ماده ۱۹۷) تا ماده (۲۰۰) اشاره دارد. بر این اساس، کلیه مصوبات مجلس رسماً به شورای نگهبان فرستاده می‌شود. در صورتی که شورا ظرف ۱۰ روز پس از وصول یا پس از انقضای ۱۰ روز تمدید مذکور در اصل (۹۵) قانون اساسی، مخالفت خود را اعلام نکرد، طبق اصل (۹۴) قانون اساسی، مصوبات از طرف مجلس برای امضا و ابلاغ به ریاست جمهوری ارسال می‌شود.

شکل ۱۲. فرایند بررسی و ارسال به شورای نگهبان

مأخذ: همان.

بر اساس ماده (۱۹۹) آیین‌نامه داخلی مجلس، در صورتی که شورای نگهبان مصوبه عادی یا یک فوریتی مجلس را رد کند، آن مصوبه برای بررسی مجدد به کمیسیون تخصصی مربوطه ارجاع می‌شود. کمیسیون موظف است با تعیین وقت قبلی و حضور نماینده شورای نگهبان، به بررسی و اصلاح موارد مورد ایراد بپردازد و در صورت حضور نداشتن نماینده، با لحاظ نظر شورا بررسی را انجام دهد. نمایندگان پیشنهاددهنده نیز می‌توانند در این مرحله در جلسه کمیسیون حضور یابند. پیشنهاد کمیسیون همراه با سایر پیشنهادها در صحن مجلس مطرح، و ابتدا پیشنهاد کمیسیون به رأی گذاشته می‌شود و در صورت رد آن، سایر پیشنهادها بررسی می‌گردد. در صورتی که هیچ‌یک از پیشنهادهای قبلی تصویب نشوند، پیشنهادهای جدید نیز قابل طرح خواهند بود. همچنین دولت فقط در چارچوب ایرادات شورا مجاز به ارائه اصلاحیه است و شورای نگهبان پس از انقضای مهلت قانونی، فقط در خصوص انطباق با موازین شرعی مجاز به اعلام نظر جدید است. در مواردی که اصلاح

باعث از بین رفتن کلی خاصیت ماده شود، حذف ماده نیز امکان پذیر است.

طبق ماده (۲۰۰)، پس از بررسی و تصویب اصلاحات در مجلس، مصوبه مجدداً برای اظهار نظر به شورای نگهبان ارسال می‌شود. چنانچه شورای نگهبان همچنان مصوبه را مغایر با قانون اساسی یا شرع بداند، موضوع بار دیگر در صحن مجلس مطرح می‌شود. در صورتی که مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام بر نظر خود اصرار ورزد، رئیس مجلس موظف است مصوبه را برای حل اختلاف به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال کند. مجمع تشخیص فقط در چارچوب موارد اختلافی بین مجلس و شورای نگهبان ورود، و نظر نهایی و قطعی خود را اعلام، و برای طی مراحل قانونی بعدی به رئیس مجلس ابلاغ می‌کند.

۴. بررسی قابلیت استفاده از داده در فرایند رسیدگی به طرح و لایحه

در بخش پیشین به ارائه مختصری از نحوه اجرای فرایند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح پرداخته شد. به منظور ارائه پیشنهادهایی برای ارتقای فرایندهای مذکور، در این بخش به بیان کاربردهای داده و اطلاعات در هر یک از فرایندها و مزایای استفاده از داده در آنها پرداخته شده است. بدین منظور، داده‌های ارزشمند برای تحلیل هر فرایند به همراه مزایای آن برای مجلس شورای اسلامی در جدول‌های ۳ تا ۹ ارائه شده است. به منظور بررسی قابلیت‌های استفاده از داده در فرایندهای مذکور، این فرایندها از منظر داده‌های قابل استخراج، نمونه تحلیل‌های حاصل از این داده‌ها و مزیت‌های حاصل از هر تحلیل ارائه شده است.

جدول ۳. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها و لوایح

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد طرح‌ها و لوایح دریافتی	۱. تحلیل روند زمانی تعداد طرح‌ها و لوایح در ماه‌های مختلف؛ ۲. مقایسه حجم طرح‌ها و لوایح در دوره‌های مختلف مجلس؛ ۳. تحلیل همبستگی بین رویدادهای ملی یا بین المللی و افزایش / کاهش طرح‌ها؛ ۴. تحلیل تأثیر انتخابات و تغییرات دولتی بر تعداد طرح‌ها و لوایح دریافتی.	۱. بهینه‌سازی توزیع منابع انسانی در زمان‌های اوج کاری؛ ۲. امکان پیش‌بینی حجم کاری آینده و برنامه‌ریزی بهتر؛ ۳. شناسایی الگوهای زمانی ارائه طرح‌ها و لوایح.
زمان دریافت و ثبت اولیه	۱. تحلیل میانگین زمان ثبت تا تصمیم‌گیری اولیه؛ ۲. مقایسه زمان دریافت و ثبت طرح‌ها در دوره‌های مختلف مجلس؛ ۳. شناسایی مراحل زمان‌بر (گلوگاه‌های زمانی) در فرایند بررسی اولیه؛ ۴. مقایسه زمان رسیدگی به انواع مختلف طرح‌ها / لوایح؛ ۵. پیش‌بینی زمان‌های دریافت و ثبت در آینده.	۱. کاهش زمان رسیدگی و تسریع فرایند قانونگذاری؛ ۲. شناسایی گلوگاه‌های زمانی در فرایند بررسی اولیه؛ ۳. ارتقای پاسخ‌گویی به ذی‌نفعان درباره وضعیت طرح‌ها / لوایح.
نوع درخواست (طرح یا لایحه)	۱. تحلیل نسبت طرح‌ها به لوایح در هر دوره مجلس؛ ۲. مقایسه نرخ تصویب نهایی طرح‌ها در مقابل لوایح؛ ۳. تحلیل کیفیت و جامعیت طرح‌های نمایندگان در مقایسه با لوایح دولت.	۱. ارزیابی تعادل قوا در نظام قانونگذاری ۲. تحلیل اثر بخشی هر یک از قوا در ارائه قوانین موفق. ۳. تقویت هماهنگی بین قوای مقننه و مجریه.

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
منشأ ارسال پیشنهادها	۱. تحلیل فراوانی افراد / نهادهای ارسال‌کننده پیشنهادها؛ ۲. شناسایی الگوهای مشارکت نهادهای مختلف در قانونگذاری؛ ۳. مقایسه کیفیت پیشنهادها بر حسب منشأ آنها.	۱. تقویت مشارکت همه‌جانبه در فرایند قانونگذاری؛ ۲. شناسایی و تقویت بازیگران کلیدی در نظام قانونگذاری؛ ۳. پر کردن خلأهای مشارکتی در حوزه‌های کمتر فعال.
موضوع و حوزه طرح‌ها و لوایح	۱. تحلیل موضوعی و دسته‌بندی طرح‌ها / لوایح؛ ۲. تحلیل روند موضوعات قابل توجه در دوره‌های مختلف؛ ۳. مقایسه موضوعات مورد توجه دولت و مجلس؛ ۴. شناسایی خلأهای قانونی در حوزه‌های خاص.	۱. هماهنگی بهتر بین نیازهای جامعه و قانونگذاری؛ ۲. تخصیص بهتر منابع به حوزه‌های اولویت‌دار؛ ۳. شناسایی خلأهای قانونی در برخی حوزه‌ها.
میزان انطباق با ضوابط شکلی و ماهوی	۱. ارزیابی میزان رعایت ضوابط شکلی و ماهوی؛ ۲. تحلیل روند بهبود یا افت کیفیت طرح‌ها / لوایح در طول زمان؛ ۳. شناسایی رایج‌ترین ایرادات شکلی و ماهوی؛ ۴. تحلیل ارتباط بین انطباق با ضوابط شکلی و ماهوی و تصویب یا رد طرح‌ها و لوایح.	۱. افزایش کیفیت اولیه پیشنهادهای قانونی؛ ۲. کاهش بازگشت‌ها و اصلاحات در مراحل بعدی؛ ۳. کاهش زمان کل فرایند قانونگذاری.
زمان بررسی ضوابط شکلی و ماهوی	۱. تحلیل میانگین زمان بررسی به تفکیک پیچیدگی طرح / لایحه؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر کاهش / افزایش زمان بررسی؛ ۳. مقایسه کارایی تیم‌های مختلف بررسی‌کننده.	۱. بهبود کارایی نیروی انسانی متخصص؛ ۲. استانداردسازی زمان بررسی‌ها؛ ۳. کاهش هزینه‌های عملیاتی بررسی طرح‌ها / لوایح.

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

تحلیل داده‌های این فرایند به درک بهتر از ورودی‌های نظام قانونگذاری کمک می‌کند. با استخراج اطلاعاتی مانند تعداد طرح‌ها و لوایح، منشأ، زمان دریافت و موضوعات آنها، امکان شناسایی الگوهای زمانی، موضوعی و کیفی قانونگذاری فراهم می‌شود. همچنین تحلیل میزان انطباق پیشنهادها با ضوابط شکلی و ماهوی، نقاط ضعف کیفی را آشکار می‌سازد. دستاورد اصلی این تحلیل‌ها، بهبود کارایی مرحله ورودی قانونگذاری، افزایش کیفیت پیشنهادهای اولیه، توزیع بهینه منابع انسانی و مالی، شناسایی گلوگاه‌های فرایندی و کاهش زمان رسیدگی است. این فرایند به‌عنوان دروازه‌بان اولیه سیستم، نقش مهمی در جلوگیری از اتلاف منابع و هدایت طرح‌های باکیفیت (افزایش کیفیت پیش‌نویس‌ها) به مراحل بعدی دارد.

جدول ۴. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه با اصل (۸۵)

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد درخواست‌های فوریت	۱. تحلیل روند زمانی درخواست‌های فوریت؛ ۲. بررسی توزیع موضوعی درخواست‌های فوریت‌دار؛ ۳. مقایسه نسبت درخواست فوریت در مجالس و دولت‌های مختلف؛ ۴. تعداد و نسبت فوریت‌ها به تفکیک طرح‌ها و لوایح.	۱. بهبود مدیریت زمان در رسیدگی به موضوعات فوری؛ ۲. شناسایی گرایش‌های سوءاستفاده از فوریت؛ ۳. ارتقای کیفیت تصمیم‌گیری در شرایط فوریتی.
نوع فوریت درخواستی (یک، دو یا سه‌فوریتی)	۱. تحلیل فراوانی انواع درخواست‌های فوریت؛ ۲. مقایسه نرخ تصویب هریک از انواع فوریت؛ ۳. بررسی ارتباط بین نوع فوریت و موضوع طرح / لایحه.	۱. مدیریت بهتر زمان صحن علنی مجلس؛ ۲. شناسایی موضوعات با اولویت بالا؛ ۳. طبقه‌بندی سطوح واقعی فوریت‌ها.
نرخ تصویب فوریت‌ها	۱. تحلیل نسبت تصویب به رد فوریت‌ها؛ ۲. بررسی روند تغییرات نرخ تصویب طی ادوار مختلف؛ ۳. شناسایی عوامل مؤثر بر تصویب یا رد فوریت‌ها.	۱. بهبود کیفیت درخواست‌های فوریت؛ ۲. کاهش اتلاف وقت صحن علنی؛ ۳. هدایت منابع به سمت فوریت‌های واقعی.
زمان رسیدگی به درخواست فوریت	۱. تحلیل میانگین زمان رسیدگی به انواع فوریت؛ ۲. مقایسه کارایی زمانی در دوره‌های مختلف مجلس.	۱. کاهش زمان تصمیم‌گیری درباره فوریت‌ها؛ ۲. شناسایی گلوگاه‌های زمانی در بررسی فوریت‌ها؛ ۳. پیشگیری از انباشت درخواست‌ها؛ ۴. برنامه‌ریزی بهتر جلسات صحن علنی.
دلایل و مستندات درخواست فوریت	۱. تحلیل محتوای دلایل ارائه شده برای فوریت؛ ۲. دسته‌بندی انواع استدلال‌های ارائه شده؛ ۳. بررسی رابطه بین کیفیت دلایل و نرخ تصویب.	۱. استانداردسازی معیارهای فوریت؛ ۲. افزایش شفافیت در درخواست فوریت؛ ۳. آموزش بهتر به نمایندگان برای ارائه دلایل قانع‌کننده.
تعداد موارد ارجاع به اصل (۸۵)	۱. تحلیل روند استفاده از اصل (۸۵) در طی مجالس دوره‌های مختلف؛ ۲. نسبت استفاده از اصل (۸۵) با سایر طرح‌های عادی و فوریت‌دار؛ ۳. بررسی موضوعات ارجاع شده به اصل (۸۵)؛ ۴. مقایسه کیفیت قوانین عادی و قوانین مصوب اصل (۸۵).	۱. بهینه‌سازی استفاده از مسیرهای ویژه قانونگذاری.
حوزه موضوعی درخواست‌های فوریت	۱. تحلیل موضوعی درخواست‌های فوریت؛ ۲. شناسایی حوزه‌های پرتکرار در درخواست‌های فوریت؛ ۳. مقایسه توزیع موضوعی فوریت‌ها در دولت‌های مختلف.	۱. تدوین استراتژی‌های قانونگذاری متناسب با نیازها؛ ۲. هماهنگی بهتر قانونگذاری با چالش‌های روز کشور؛ ۳. پیش‌بینی نیازهای آینده برای فوریت‌ها.

تحلیل داده‌های این فرایند، الگوهای اولویت‌بندی در نظام قانونگذاری را آشکار می‌سازد. با بررسی تعداد و نوع درخواست‌های فوریت، مستندات و دلایل ارائه شده، و نرخ تصویب آنها، می‌توان به درک عمیقی از معیارهای فوریت در قانونگذاری دست یافت. همچنین، تحلیل زمان رسیدگی و حوزه‌های موضوعی درخواست‌های فوریت، نقشه‌ای از اولویت‌های قانونگذاری را ترسیم می‌کند. بهره‌برداری از این تحلیل‌ها منجر به مدیریت بهتر زمان صحن علنی، تخصیص بهینه منابع به امور فوری، جلوگیری از سوءاستفاده از سازوکارهای فوریت و استانداردسازی معیارهای فوریت می‌شود. این فرایند نقش کلیدی در تنظیم سرعت قانونگذاری و هماهنگی آن با نیازهای فوری جامعه دارد.

جدول ۵. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد طرح‌ها و لوایح ار جاعی به هر کمیسیون	۱. تحلیل آماری حجم کاری کمیسیون‌ها؛ ۲. بررسی روند تغییرات حجم کار کمیسیون‌ها طی ادوار مختلف؛ ۳. مقایسه نسبت طرح‌ها و لوایح ار جاعی به هر کمیسیون.	۱. توزیع عادلانه بار کاری بین کمیسیون‌ها؛ ۲. تخصیص بهینه منابع انسانی و مالی به کمیسیون‌ها؛ ۳. شناسایی نیاز به ایجاد کمیسیون‌های تخصصی جدید.
زمان بررسی در کمیسیون‌ها	۱. تحلیل میانگین زمان بررسی به تفکیک کمیسیون؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر طولانی‌شدن بررسی‌ها؛ ۳. مقایسه کارایی زمانی کمیسیون‌ها.	۱. کاهش زمان بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون‌ها؛ ۲. افزایش بهره‌وری جلسات کمیسیون‌ها؛ پیشگیری از انباشت طرح‌ها / لوایح در کمیسیون‌ها.
تعداد جلسات بررسی هر طرح / لایحه	۱. تحلیل رابطه بین تعداد جلسات و کیفیت مصوبه؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر تعدد جلسات؛ ۳. مقایسه کارایی جلسات در کمیسیون‌های مختلف؛ ۴. نسبت جلسات برگزار شده در کمیته‌ها و صحن اصلی کمیسیون بر ای هر طرح و لایحه.	۱. تخصیص زمان کافی برای طرح‌های پیچیده؛ ۲. برنامهریزی بهتر جلسات کمیسیون‌ها؛ ۳. ارتقای کیفیت بررسی‌های تخصصی.
تعداد مشاوران و کارشناسان دعوت شده	۱. تحلیل الگوی دعوت از متخصصان در کمیسیون‌ها؛ ۲. بررسی تأثیر مشارکت متخصصان بر کیفیت مصوبات؛ ۳. شناسایی خلأهای تخصصی در فرایند قانونگذاری.	۱. افزایش مشارکت متخصصان در قانونگذاری؛ ۲. بهبود کیفیت محتوای تخصصی قوانین؛ ۳. تقویت ارتباط مجلس با جامعه علمی و تخصصی.
میزان اصلاحات در کمیسیون	۱. تحلیل میزان تغییرات اعمال شده در کمیسیون؛ ۲. شناسایی الگوهای اصلاحات در انواع مختلف طرح‌ها / لوایح؛ ۳. مقایسه میزان اصلاحات بین کمیسیون‌های مختلف.	۱. بهبود کیفیت پیش‌نویس اولیه طرح‌ها / لوایح؛ ۲. کاهش نیاز به اصلاحات بعدی در صحن علنی؛ ۳. افزایش کارایی فرایند قانونگذاری.
نتیجه رأی‌گیری (رد، تصویب، ار جاع)	۱. تحلیل نرخ تصویب، رد و ار جاع طرح‌ها / لوایح؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر نتیجه رأی‌گیری؛ ۳. مقایسه الگوهای تصمیم‌گیری در کمیسیون‌های مختلف.	۱. ارتقای کیفیت طرح‌های پیشنهادی؛ ۲. کاهش اتلاف وقت صحن علنی؛ ۳. افزایش اعتبار کمیسیون‌ها.
میزان حضور نمایندگان در جلسات	۱. تحلیل میزان حضور نمایندگان در کمیسیون‌ها؛ ۲. بررسی رابطه بین حضور و کیفیت مصوبات؛ ۳. شناسایی الگوهای مشارکت نمایندگان در کمیسیون‌ها.	۱. افزایش مسئولیت‌پذیری نمایندگان؛ ۲. بهبود کیفیت مشارکت نمایندگان؛ ۳. ارتقای کارایی جلسات کمیسیون‌ها.
زمان ارسال گزارش کمیسیون	۱. تحلیل زمان بین تصویب در کمیسیون و ارسال گزارش؛ ۲. شناسایی گلوگاه‌های اداری در ارسال گزارش.	۱. تسریع فرایند قانونگذاری؛ ۲. بهبود برنامهریزی جلسات صحن علنی؛ ۳. کاهش فاصله زمانی بین مراحل مختلف.

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های این فرایند، عمق و کیفیت بررسی‌های تخصصی در کمیسیون‌ها را نمایان می‌سازد. با استخراج اطلاعاتی مانند تعداد طرح‌های ارجاعی، زمان بررسی، تعداد جلسات، میزان مشارکت متخصصان و نمایندگان، و میزان اصلاحات، می‌توان کارایی و اثربخشی کمیسیون‌ها را سنجید. این داده‌ها همچنین امکان مقایسه عملکرد کمیسیون‌های مختلف و شناسایی الگوهای موفق را فراهم می‌کنند. منافع این تحلیل‌ها شامل توزیع متوازن بار کاری بین کمیسیون‌ها، تقویت مشارکت متخصصان در فرایند قانونگذاری، افزایش کیفیت بررسی‌های تخصصی و کاهش نیاز به اصلاحات در مراحل بعدی است. کمیسیون‌ها به‌عنوان قلب بررسی تخصصی قوانین، نقش تعیین‌کننده‌ای در کیفیت نهایی مصوبات دارند و بهبود عملکردشان تأثیر مستقیمی بر کیفیت نظام قانونگذاری خواهد داشت.

جدول ۶. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌ها

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد کارگروه‌های تشکیل شده	۱. تحلیل روند تشکیل کارگروه‌ها در طول زمان؛ ۲. بررسی نسبت طرح‌های دارای کارگروه به کل طرح‌ها؛ ۳. مقایسه فراوانی کارگروه‌ها در حوزه‌های مختلف.	۱. ارزیابی میزان استفاده از ظرفیت کارشناسی؛ ۲. تخصیص بهینه منابع به کارگروه‌ها؛ ۳. ارتقای جایگاه کارشناسی در قانونگذاری.
ترکیب کارگروه‌ها (تخصص‌ها)	۱. تحلیل ترکیب تخصصی کارگروه‌ها؛ ۲. بررسی تناسب تخصص اعضا با موضوع طرح؛ ۳. شناسایی تخصص‌های پرکاربرد در قانونگذاری.	۱. افزایش تنوع تخصصی در کارگروه‌ها؛ ۲. شناسایی خلأهای تخصصی در مرکز پژوهش‌ها؛ ۳. بهبود انتخاب اعضای کارگروه‌ها.
مدت زمان بررسی‌های کارشناسی	۱. تحلیل میانگین زمان بررسی به تفکیک پیچیدگی طرح؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر طولانی‌شدن بررسی‌ها؛ ۳. مقایسه کارایی زمانی کارگروه‌های مختلف.	۱. بهبود زمان‌بندی کارگروه‌ها؛ ۲. افزایش کارایی بررسی‌های کارشناسی؛ ۳. تسریع فرایند کارشناسی قوانین.
تعداد جلسات کارگروه	۱. تحلیل رابطه بین تعداد جلسات و کیفیت خروجی؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر تعدد جلسات کارگروه؛ ۳. شناسایی الگوی بهینه تعداد جلسات برای طرح‌های مختلف.	۱. بهینه‌سازی تعداد جلسات کارگروه‌ها؛ ۲. افزایش کیفیت بررسی‌های کارشناسی؛ ۳. مدیریت بهتر منابع انسانی و مالی.
تعداد پیشنهادهای کارشناسی	۱. تحلیل فراوانی پیشنهادهای کارشناسی؛ ۲. بررسی کیفیت و تنوع پیشنهادها؛ ۳. شناسایی منابع اصلی ارائه پیشنهاد در کارگروه‌ها.	۱. افزایش مشارکت کارشناسان در قانونگذاری؛ ۲. ارتقای غنای محتوایی گزارش‌های کارشناسی؛ ۳. بهبود کیفیت نهایی قوانین.
میزان پذیرش پیشنهادهای کارشناسی	۱. تحلیل نرخ پذیرش پیشنهادهای کارشناسی؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش پیشنهادها؛ ۳. مقایسه نرخ پذیرش در کمیسیون‌های مختلف.	۱. افزایش اثربخشی کارگروه‌های کارشناسی؛ ۲. تقویت جایگاه کارشناسی در تصمیمات نهایی؛ ۳. ارتقای کیفیت نهایی قوانین.
حوزه‌های تخصصی مورد نیاز	۱. تحلیل نیازهای تخصصی به تفکیک حوزه‌های قانونگذاری؛ ۲. شناسایی خلأهای تخصصی در مرکز پژوهش‌ها؛ ۳. پیش‌بینی نیازهای تخصصی آینده.	۱. برنامه‌ریزی برای تأمین نیازهای تخصصی؛ ۲. بهبود جذب و آموزش متخصصان؛ ۳. ارتقای سطح تخصصی مرکز پژوهش‌ها.
کیفیت گزارش‌های کارشناسی	۱. ارزیابی کیفی گزارش‌های کارشناسی؛ ۲. تحلیل رابطه بین کیفیت گزارش و اثرگذاری آن؛ ۳. مقایسه کیفیت گزارش‌ها در حوزه‌های مختلف.	۱. بهبود ساختار و محتوای گزارش‌های کارشناسی؛ ۲. افزایش اثرگذاری گزارش‌ها بر تصمیم‌گیری؛ ۳. ارتقای استانداردهای کارشناسی در قانونگذاری.

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های این فرایند، عمق پشتوانه علمی و کارشناسی قوانین را آشکار می‌سازد. با بررسی تعداد کارگروه‌های تشکیل شده، ترکیب تخصصی آنها، مدت زمان بررسی، تعداد جلسات و میزان پذیرش پیشنهادهای کارشناسی، می‌توان به ارزیابی دقیقی از جایگاه و تأثیر نظرات کارشناسی در قانونگذاری دست یافت. همچنین، شناسایی حوزه‌های تخصصی مورد نیاز، خلأهای موجود را نمایان می‌سازد. دستاوردهای این تحلیل‌ها شامل افزایش تأثیرگذاری نظرات کارشناسی، بهبود کیفیت محتوای تخصصی قوانین، جذب و آموزش متخصصان مورد نیاز و تقویت ارتباط مجلس با جامعه علمی و تخصصی است. مرکز پژوهش‌ها به‌عنوان بازوی علمی- پژوهشی مجلس، نقش کلیدی در افزایش کیفیت قوانین و پیشگیری از قانونگذاری غیر کارشناسی دارد و تقویت آن می‌تواند به ارتقای چشمگیر کیفیت نظام قانونگذاری منجر شود.

جدول ۷. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها با لوابیح در صحن علنی

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد طرح‌ها / لوابیح ورودی به صحن	۱. تحلیل حجم طرح‌ها / لوابیح ورودی به صحن در دوره‌های مختلف؛ ۲. بررسی نسبت طرح‌های بررسی شده به کل طرح‌های ورودی؛ ۳. پیش‌بینی حجم کار آینده صحن علنی.	۱. مدیریت بهتر جلسات صحن علنی؛ ۲. برنامه‌ریزی دقیق‌تر دستور جلسات؛ ۳. پیشگیری از انباشت طرح‌ها / لوابیح.
مدت زمان بررسی کلیات	۱. تحلیل میانگین زمان بررسی کلیات به تفکیک موضوع؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر طولانی شدن بررسی‌ها؛ ۳. مقایسه زمان بررسی کلیات در ادوار مختلف مجلس.	۱. بهینه‌سازی زمان بررسی کلیات؛ ۲. کاهش جلسات طولانی و کم‌بازده؛ ۳. افزایش کیفیت مذاکرات صحن.
آمار سخنان موافقان و مخالفان	۱. تحلیل نسبت سخنان موافق و مخالف؛ ۲. بررسی تأثیر سخنان موافق بر نتیجه رأی‌گیری.	۱. بهبود توازن در بررسی طرح‌ها / لوابیح؛ ۲. افزایش شفافیت در تصمیم‌گیری؛ ۳. تقویت فضای گفت‌وگو و نقد سازنده.
نتایج رأی‌گیری کلیات	۱. تحلیل الگوی رأی‌گیری نمایندگان به کلیات طرح‌ها؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر رأی مثبت یا منفی به کلیات؛ ۳. مقایسه میزان اجماع در موضوعات مختلف.	۱. شناسایی طرح‌های مورد اجماع و چالشی؛ ۲. پیش‌بینی احتمال موفقیت طرح‌ها در مراحل بعدی؛ ۳. تقویت پاسخ‌گویی نمایندگان به مردم.
تعداد تقاضای بازگشت به کمیسیون	۱. تحلیل فراوانی تقاضای بازگشت به کمیسیون؛ ۲. بررسی دلایل درخواست بازگشت به کمیسیون؛ ۳. شناسایی کمیسیون‌های با بیشترین میزان بازگشت.	۱. ارتقای کیفیت گزارش‌های کمیسیون؛ ۲. کاهش موارد بازگشت به کمیسیون؛ ۳. کاهش اتلاف وقت و تکرار بررسی‌ها.
میزان حضور نمایندگان در رأی‌گیری	۱. تحلیل میزان حضور نمایندگان در رأی‌گیری‌های مهم؛ ۲. بررسی الگوهای حضور و غیاب نمایندگان؛ ۳. مقایسه میزان مشارکت در موضوعات مختلف.	۱. افزایش شفافیت عملکرد نمایندگان؛ ۲. ارتقای پاسخ‌گویی نمایندگان به موکلین؛ ۳. بهبود نظارت عمومی بر فرایند قانونگذاری.
مدت زمان بین ارائه گزارش تا بررسی	۱. تحلیل میانگین زمان انتظار طرح‌ها برای بررسی؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر تأخیر در بررسی‌ها؛ ۳. مقایسه زمان انتظار در موضوعات مختلف.	۱. کاهش تأخیرهای غیرضروری؛ ۲. تسریع فرایند قانونگذاری؛ ۳. افزایش کارایی نظام قانونگذاری.
موضوعات مورد بحث در صحن	۱. تحلیل محتوای مذاکرات صحن علنی؛ ۲. شناسایی موضوعات اصلی مورد بحث نمایندگان؛ ۳. مقایسه تفاوت دغدغه‌ها در ادوار مختلف مجلس.	۱. درک بهتر از دغدغه‌های اصلی نمایندگان؛ ۲. بهبود محتوای طرح‌ها / لوابیح آینده؛ ۳. ارتقای شفافیت مباحث مجلس.

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های این فرایند، الگوهای تصمیم‌گیری کلان در قانونگذاری را نمایان می‌سازد. با استخراج اطلاعاتی مانند تعداد طرح‌های ورودی به صحن، مدت‌زمان بررسی، آمار سخنرانی‌های موافق و مخالف و نتایج رأی‌گیری، می‌توان به درکی عمیق از چگونگی شکل‌گیری اجماع یا اختلاف بر سر کلیات قوانین دست یافت. همچنین، میزان حضور نمایندگان و موضوعات مورد بحث، شفافیت عملکرد نمایندگان را افزایش می‌دهد. منافع این تحلیل‌ها شامل مدیریت بهتر جلسات صحن علنی، تقویت فضای گفت‌وگو و نقد سازنده، افزایش پاسخ‌گویی نمایندگان به موکلین و شناسایی دغدغه‌های اصلی نمایندگان است. بررسی کلیات، دروازه اصلی ورود طرح‌ها به مرحله تصویب نهایی است و بهبود کیفیت تصمیم‌گیری در این مرحله، از اتلاف منابع برای بررسی جزئیات طرح‌های نامناسب جلوگیری می‌کند.

جدول ۸. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح‌ها یا لوایح در صحن علنی

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد پیشنهادهای اصلاحی	۱. تحلیل فراوانی پیشنهادهای اصلاحی به تفکیک موضوع؛ ۲. بررسی روند تغییرات حجم پیشنهادهای اصلاحی؛ ۳. مقایسه میزان نیاز به اصلاح در طرح‌ها و لوایح.	۱. بهبود کیفیت اولیه پیش‌نویس طرح‌ها / لوایح؛ ۲. کاهش زمان بررسی جزئیات در صحن؛ ۳. افزایش کارایی فرایند قانونگذاری.
زمان بررسی جزئیات	۱. تحلیل میانگین زمان بررسی جزئیات به تفکیک پیچیدگی؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر طولانی شدن بررسی جزئیات؛ ۳. مقایسه زمان بررسی در موضوعات مختلف.	۱. مدیریت بهتر زمان صحن علنی؛ ۲. برنامه‌ریزی دقیق‌تر جلسات؛ ۳. کاهش جلسات فرسایشی.
تعداد مواد اصلاح شده	۱. تحلیل نسبت مواد اصلاح شده به کل مواد؛ ۲. بررسی الگوهای اصلاح در مواد قانونی؛ ۳. مقایسه میزان اصلاحات در طرح‌ها و لوایح.	۱. ارزیابی کیفیت اولیه طرح‌ها / لوایح؛ ۲. شناسایی نقاط ضعف در تدوین اولیه؛ ۳. بهبود کیفیت پیش‌نویس‌های آینده.
نتایج رأی‌گیری مواد	۱. تحلیل الگوی رأی‌دهی به مواد مختلف؛ ۲. بررسی میزان اجماع بر مواد قانونی؛ ۳. شناسایی موضوعات دارای بیشترین اختلاف نظر.	۱. شناسایی مواد چالش‌برانگیز؛ ۲. افزایش اجماع در قانونگذاری؛ ۳. پیشگیری از تصویب مواد مسئله‌ساز.
تعداد جلسات بررسی جزئیات	۱. تحلیل تعداد جلسات مورد نیاز برای بررسی جزئیات؛ ۲. بررسی رابطه بین پیچیدگی طرح و تعداد جلسات؛ ۳. مقایسه کارایی جلسات در موضوعات مختلف.	۱. برنامه‌ریزی بهتر برای جلسات صحن؛ ۲. تخصیص بهینه زمان صحن علنی؛ ۳. مدیریت انتظارات از سرعت قانونگذاری.
تعداد پیشنهادهای مطرح شده در صحن	۱. تحلیل فراوانی پیشنهادهای نمایندگان؛ ۲. بررسی میزان پذیرش پیشنهادهای نمایندگان؛ ۳. مقایسه فعالیت نمایندگان در موضوعات مختلف.	۱. ارزیابی میزان مشارکت نمایندگان؛ ۲. شناسایی نمایندگان فعال در قانونگذاری؛ ۳. تقویت شفافیت عملکرد نمایندگان.
زمان کل بررسی (از شروع تا پایان)	۱. تحلیل زمان کل بررسی طرح‌ها / لوایح؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر طولانی شدن فرایند؛ ۳. مقایسه کارایی زمانی در موضوعات مختلف.	۱. بهبود کارایی کل فرایند قانونگذاری؛ ۲. شناسایی گلوگاه‌های زمانی؛ ۳. کاهش زمان تصویب قوانین.
ارتباط میان پیشنهادهای کمیسیون و مصوبات صحن	۱. تحلیل نسبت پذیرش پیشنهادهای کمیسیون در صحن؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش یا رد پیشنهادهای کمیسیون؛ ۳. شناسایی کمیسیون‌های با بیشترین تأثیرگذاری.	۱. تقویت نقش کمیسیون‌ها در قانونگذاری؛ ۲. کاهش دوباره‌کاری‌ها؛ ۳. افزایش هماهنگی بین کمیسیون و صحن.

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های این فرایند به درک عمیق از پویایی‌های تصویب مواد قانونی کمک می‌کند. با بررسی تعداد پیشنهادهای اصلاحی، زمان بررسی جزئیات، تعداد مواد اصلاح شده و نتایج رأی‌گیری، می‌توان کیفیت پیش‌نویس اولیه و میزان تغییرات آن را ارزیابی کرد. همچنین، تحلیل تعداد پیشنهادهای مطرح شده در صحن و ارتباط میان پیشنهادهای کمیسیون و مصوبات صحن، پویایی‌های سیاسی - تخصصی قانونگذاری را آشکار می‌سازد.

دستاورد های این تحلیل‌ها شامل بهبود کیفیت پیش‌نویس اولیه، مدیریت بهتر زمان صحن علنی، شناسایی نمایندگان فعال در قانونگذاری و تقویت نقش کمیسیون‌هاست. این فرایند محل اصلی شکل‌گیری محتوای نهایی قوانین است و بهبود آن به افزایش کیفیت، انسجام و کارآمدی قوانین مصوب منجر می‌شود.

جدول ۹. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
زمان ارسال مصوبات به شورای نگهبان	۱. تحلیل میانگین زمان ارسال مصوبات به شورای نگهبان؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر تأخیر در ارسال مصوبات؛ ۳. مقایسه کارایی زمانی در ادوار مختلف مجلس.	۱. کاهش تأخیر در بررسی نهایی قوانین؛ ۲. تسریع روند اجرایی شدن قوانین؛ ۳. بهبود هماهنگی بین مجلس و شورای نگهبان.
تعداد مصوبات ارسالی به شورای نگهبان	۱. تحلیل روند تعداد مصوبات ارسالی در طول زمان؛ ۲. بررسی توزیع موضوعی مصوبات ارسالی؛ ۳. مقایسه حجم مصوبات در ادوار مختلف مجلس.	۱. ارزیابی بهره‌وری قانونگذاری مجلس؛ ۲. شناسایی دوره‌های اوج فعالیت قانونگذاری؛
زمان بررسی مصوبات در شورای نگهبان	۱. تحلیل میانگین زمان بررسی در شورای نگهبان؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر طول زمان بررسی؛ ۳. مقایسه زمان بررسی در موضوعات مختلف.	۱. پیش‌بینی زمان اجرایی شدن قوانین؛ ۲. هماهنگی بهتر دستگاه‌های اجرایی؛ ۳. افزایش کارایی نظام قانونگذاری.
تعداد و نوع ایرادات شورای نگهبان	۱. تحلیل فراوانی انواع ایرادات شورای نگهبان؛ ۲. بررسی روند تغییرات ایرادات در طول زمان؛ ۳. شناسایی الگوهای تکراری در ایرادات شورای نگهبان.	۱. بهبود کیفیت مصوبات مجلس؛ ۲. کاهش موارد مغایرت با قانون اساسی و شرع؛ ۳. افزایش آگاهی نمایندگان از ملاحظات شورای نگهبان.
نسبت مصوبات تأیید شده به رد شده	۱. تحلیل نسبت مصوبات تأیید شده به رد شده؛ ۲. بررسی عوامل مؤثر بر تأیید یا رد مصوبات؛ ۳. مقایسه نرخ تأیید در موضوعات مختلف.	۱. ارتقای هماهنگی مجلس با شورای نگهبان؛ ۲. کاهش اتلاف وقت در فرایند قانونگذاری؛ ۳. افزایش اثربخشی قوانین مصوب.
تعداد دفعات رفت و برگشت مصوبه	۱. تحلیل میانگین دفعات رفت و برگشت مصوبات؛ ۲. شناسایی عوامل مؤثر بر تکرار رفت و برگشت؛ ۳. مقایسه وضعیت رفت و برگشت در موضوعات مختلف.	۱. کاهش رفت و برگشت مصوبات؛ ۲. بهبود کیفیت اصلاحات مجلس؛ ۳. تسریع فرایند تصویب نهایی قوانین.
زمان ارجاع به مجمع تشخیص	۱. تحلیل فراوانی موارد ارجاع به مجمع تشخیص؛ ۲. بررسی روند تغییرات ارجاع به مجمع در طول زمان؛ ۳. شناسایی الگوهای موضوعی ارجاع به مجمع.	۱. کاهش اختلافات ساختاری در نظام قانونگذاری؛ ۲. تقویت کارکرد مجمع تشخیص؛ ۳. افزایش کارایی حل اختلافات قانونگذاری.
موضوعات مورد اختلاف با شورای نگهبان	۱. تحلیل محتوای موضوعات مورد اختلاف؛ ۲. بررسی ریشه‌های حقوقی و فقهی اختلافات؛ ۳. شناسایی راهکارهای کاهش اختلافات در آینده.	۱. پیشگیری از تکرار ایرادات مشابه؛ ۲. آموزش بهتر نمایندگان درباره ملاحظات قانونی؛ ۳. بهبود روابط مجلس و شورای نگهبان.

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های این فرایند، تعامل دو نهاد کلیدی قانونگذاری و چالش‌های آن را نمایان می‌سازد. با استخراج اطلاعاتی مانند زمان ارسال مصوبات، تعداد مصوبات ارسالی، زمان بررسی در شورای نگهبان، تعداد و نوع ایرادات، و تعداد دفعات رفت و برگشت، می‌توان به ارزیابی دقیقی از هماهنگی بین مجلس و شورای نگهبان دست یافت. همچنین، تحلیل موضوعات مورد اختلاف، ریشه‌های ساختاری چالش‌های قانونگذاری را آشکار می‌سازد.

منافع این تحلیل‌ها شامل تسریع فرایند تأیید نهایی قوانین، بهبود کیفیت مصوبات مجلس، کاهش موارد مغایرت با قانون اساسی و شرع و پیشگیری از تکرار ایرادات مشابه است. این فرایند به‌عنوان مرحله نهایی قانونگذاری، تعیین‌کننده سرنوشت نهایی مصوبات است و بهبود آن به افزایش کارایی کل نظام قانونگذاری، کاهش اتلاف منابع و تسریع اجرایی شدن قوانین مورد نیاز جامعه منجر می‌شود. همان‌طور که در بررسی‌های پیشین ملاحظه شد، تحلیل داده در نظام قانونگذاری، رویکردی راهبردی است که قابلیت ارتقای چشمگیری در فرایندهای قانونگذاری را دارد. این رویکرد با شناسایی دقیق الگوهای زمانی، موضوعی و کیفی، امکان بهبود محتوا و ساختار قانونگذاری را فراهم می‌کند و از طریق تحلیل داده‌های مختلف، می‌تواند نقاط ضعف موجود در فرایندهای قانونگذاری را شناسایی و با راهکارهای هدفمند آنها را برطرف کند.

مهم‌ترین دستاورد این رویکرد، افزایش کارایی در مدیریت منابع انسانی و مالی است. با تحلیل دقیق داده‌ها، می‌توان زمان رسیدگی به طرح‌ها و لوایح را کاهش داد، بار کاری را به‌صورت متوازن توزیع، و از اتلاف منابع جلوگیری کرد. همچنین، این روش امکان اولویت‌بندی دقیق‌تر طرح‌ها و لوایح را فراهم می‌کند؛ به‌طوری که منابع محدود به‌سمت موضوعات اصلی و ضروری هدایت می‌شوند. تصمیم‌گیری هوشمندانه و مبتنی بر شواهد، دیگر دستاورد مهم تحلیل داده است. با استخراج اطلاعات دقیق از فرایندهای مختلف قانونگذاری، می‌توان از قانونگذاری غیر کارشناسی جلوگیری کرد و تصمیمات را بر پایه داده‌های عینی اتخاذ کرد. این رویکرد همچنین به شناسایی خلأها و نیازهای تخصصی کمک می‌کند و زمینه‌ای برای جذب و آموزش متخصصان و تقویت ارتباط با جامعه علمی فراهم می‌آورد. در نهایت، رویکرد داده‌محور در نظام قانونگذاری، فرصتی راهبردی برای بهبود مستمر است. این روش نه فقط کیفیت قوانین را ارتقا می‌بخشد، بلکه کارآمدی و مقبولیت نظام قانونگذاری را نیز افزایش می‌دهد. با توجه به پیچیدگی‌های روزافزون جامعه و نیاز به قوانین کارآمد، استفاده از تحلیل داده می‌تواند راهکاری اساسی برای پاسخ‌گویی به چالش‌های نوین باشد.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بررسی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی در حوزه قانونگذاری نشان می‌دهد که نیاز به نظامی جامع برای تحلیل و کاربست داده‌ها و اطلاعات در این حوزه وجود دارد. این بازطراحی فرایندها در ابعاد مختلفی نظیر ارتقای کیفیت پیش‌نویس طرح‌ها و لوایح، کاهش زمان بررسی، بهبود فرایند تصمیم‌گیری، تقویت مشارکت نمایندگان و متخصصان، و افزایش شفافیت ضروری است. مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که تقویت فرایندهای قانونگذاری به کمک داده‌محوری، می‌تواند منجر به افزایش کارآمدی نظام تقنینی، کاهش اتلاف منابع و زمان، و بهبود کیفیت قوانین مصوب شود. همچنین، استقرار چارچوب‌های ارزیابی عملکرد در مراحل مختلف قانونگذاری، امکان بهبود مستمر فرایندها را فراهم می‌آورد. نمایی از کاربست‌های داده در سرتاسر فرایند رسیدگی «به طرح‌ها و لوایح» در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰. جمع‌بندی از کاربست‌های داده در فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح

منافع راهبردی	فرایندهای متأثر	نوع تحلیل داده	حوزه کاربرد داده
<ul style="list-style-type: none"> کاهش زمان قانونگذاری؛ تسریع فرایند تصویب قوانین ضروری؛ کاهش هزینه‌های عملیاتی. 	<ul style="list-style-type: none"> تمام هفت فرایند، به‌ویژه در فرایندهای؛ فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون؛ فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح؛ فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح‌ها یا لوایح؛ فرایند ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل‌های جریان کار؛ تشخیص گلوگاه‌ها؛ پیش‌بینی حجم کاری. 	<ul style="list-style-type: none"> بهینه‌سازی زمان کاری
<ul style="list-style-type: none"> کاهش ایرادات تکراری؛ افزایش انسجام و کارآمدی قوانین؛ کاهش نیاز به اصلاح قوانین در آینده. 	<ul style="list-style-type: none"> فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها و لوایح؛ فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون؛ فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌ها؛ فرایند ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل محتوایی؛ ارزیابی کیفی؛ الگویابی ایرادات. 	<ul style="list-style-type: none"> ارتقای کیفیت محتوای قوانین
<ul style="list-style-type: none"> افزایش جامعیت و فراگیری قوانین؛ کاهش مقاومت در برابر اجرای قوانین؛ تقویت مشروعیت قوانین. 	<ul style="list-style-type: none"> فرایند دریافت و بررسی اولیه طرح‌ها و لوایح؛ فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون؛ فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح؛ فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح‌ها یا لوایح. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل شبکه‌ای؛ تحلیل مشارکت؛ نگاشت ذی‌نفعان. 	<ul style="list-style-type: none"> مدیریت مشارکت و ذی‌نفعان
<ul style="list-style-type: none"> هماهنگی بهتر با نیازهای جامعه؛ تخصیص بهینه منابع به اولویت‌ها؛ پاسخ‌گویی سریع به شرایط اضطراری. 	<ul style="list-style-type: none"> فرایند بررسی فوریت طرح یا لایحه با اصل (۸۵)؛ فرایند تشکیل کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌ها؛ فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح؛ فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح‌ها یا لوایح. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل‌های پیش‌بینی‌کننده؛ تحلیل‌های موضوعی؛ ارزیابی فوریت. 	<ul style="list-style-type: none"> هوشمندسازی اولویت‌بندی
<ul style="list-style-type: none"> افزایش اعتماد عمومی؛ ارتقای پاسخ‌گویی نمایندگان؛ تسهیل نظارت مردمی و رسانه‌ای. 	<ul style="list-style-type: none"> تمام هفت فرایند به‌ویژه در فرایندهای؛ فرایند بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون؛ فرایند بررسی و تصویب کلیات طرح‌ها یا لوایح؛ فرایند بررسی و تصویب جزئیات طرح‌ها یا لوایح. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل عملکرد؛ داشبوردهای نظارتی؛ تحلیل رای‌گیری‌ها. 	<ul style="list-style-type: none"> شفافیت و پاسخ‌گویی

منافع راهبردی	فرایندهای متأثر	نوع تحلیل داده	حوزه کاربرد داده
<ul style="list-style-type: none"> انتقال دانش بین ادوار مختلف؛ ارتقای قابلیت‌های نهادی مجلس؛ تکامل و بهبود مستمر فرایندها. 	<ul style="list-style-type: none"> تمام هفت فرایند. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل‌های علی؛ الگویابی موفقیت؛ تحلیل روندهای بلندمدت. 	یادگیری نهادی و سیستمی
<ul style="list-style-type: none"> کاهش تعارضات بین نهادی؛ افزایش انسجام نظام قانونگذاری؛ بهبود کیفیت اجرای قوانین. 	<ul style="list-style-type: none"> فرایند ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل‌های تعاملی؛ ارزیابی هماهنگی؛ شناسایی اختلافات. 	هماهنگی بین نهادی
<ul style="list-style-type: none"> افزایش اثربخشی قوانین آینده؛ شناسایی و اصلاح قوانین ناکارآمد؛ یادگیری از تجارب قبلی. 	<ul style="list-style-type: none"> مستقیماً خود را در بعد از تصویب قانون و دریافت بازخورد به منظور پایش مراحل بعدی نشان می‌دهد. 	<ul style="list-style-type: none"> ارزیابی اثرها؛ تحلیل‌های پسینی؛ بازخورد اجرایی. 	تحلیل اثربخشی و پیامد قوانین
<ul style="list-style-type: none"> تقویت انسجام حقوقی و تطابق با اسناد بالادستی؛ افزایش سرعت و کاهش تعارض و تضاد با سایر نهادهای حوزه قانونگذاری. 	<ul style="list-style-type: none"> فرایند تدوین و تصویب طرح‌ها و لوایح. 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل مقایسه‌ای و تطبیقی؛ تحلیل شبکه‌ای. 	مدیریت خلأهای قانونی و نظارت بر انطباق با اسناد بالادستی

مأخذ: همان.

برای تحقق داده‌محور نمودن قانونگذاری و بهبود فرایندهای قانونی در مجلس شورای اسلامی، مجموعه‌ای از اقدامات تحلیلی و عملیاتی به صورت یکپارچه پیشنهاد می‌شود. این پیشنهادها در چهار بخش اصلی دسته‌بندی شده‌اند که به ترتیب به توسعه سامانه‌ها و زیرساخت‌های فناوری، مدیریت فرایندهای قانونگذاری، اقدامات عملیاتی و تشکیل گروه‌ها و کمیته‌های تخصصی پرداخته‌اند.

الف) توسعه سامانه‌ها و زیرساخت‌های فناوری

برای دستیابی به یک فرایند قانونگذاری هوشمند و کارآمد، نیاز به توسعه و پیاده‌سازی سامانه‌های فناوری اطلاعات به‌ویژه سامانه‌های هوشمند مدیریت فرایند قانونگذاری (اصلاح و ارتقای سامانه قانونگذاری و نظارت) وجود دارد. این سامانه‌ها می‌توانند به‌طور مؤثری فرایندها را تسهیل کنند، شفافیت را افزایش دهند و از بروز تأخیر جلوگیری کنند.

● پیاده‌سازی سامانه یکپارچه مدیریت فرایند قانونگذاری

- طراحی و استقرار سیستم جامع ردیابی وضعیت طرح‌ها و لوایح از مرحله پیش‌نویس تا ابلاغ نهایی؛
- قابلیت گزارش‌گیری لحظه‌ای از وضعیت پیشرفت طرح‌ها.

● توسعه داشبوردهای تحلیلی هوشمند

- طراحی داشبورد تحلیل زمانی برای شناسایی گلوگاه‌های فرایندی و نقاط تأخیر؛
- توسعه ابزارهای تحلیل محتوایی برای بررسی هم‌پوشانی‌ها و تعارضات قانونی.

● پیاده‌سازی سیستم هوشمند پشتیبان تصمیم

- توسعه الگوریتم‌های هوش مصنوعی برای تحلیل تأثیرات احتمالی طرح‌های جدید؛
- سیستم پیش‌بینی نقاط چالش و اختلاف در طرح‌های پیشنهادی؛
- ابزار تخمین هزینه‌ها و منابع مورد نیاز برای اجرای قوانین پیشنهادی.

● طراحی زیرساخت‌های آموزشی برای توانمندسازی کارکنان در سامانه‌های هوشمند

- تحلیل نیازها و مهارت‌های مورد نیاز کارکنان برای استفاده بهینه از سامانه‌های هوشمند؛
- توسعه برنامه‌های آموزشی متناسب با فناوری‌های نوین و تغییرات بازار کار؛
- ایجاد ابزارهای ارزیابی و پایش اثربخشی برنامه‌های آموزشی در بهبود عملکرد کارکنان.

ب) بهینه‌سازی فرایندهای قانونگذاری و مدیریت بار کاری

در این بخش، پیشنهادها به مدیریت کارآمد فرایندهای قانونگذاری از جمله زمان‌بندی، ارزیابی و تحلیل داده‌ها اختصاص دارد. استفاده از تحلیل داده‌ها در این فرایندها می‌تواند به تسریع در تصمیم‌گیری‌ها، کاهش تأخیر و افزایش کارایی کمک کند.

● توسعه سامانه هوشمند مدیریت طرح‌ها و لوايح

- ایجاد سامانه‌ای برای پایش خودکار روند بررسی، تحلیل زمان‌بندی و تشخیص نقاط تأخیر؛
- نظارت لحظه‌ای بر کارایی فرایند قانونگذاری.

● الزام تحلیل روند قبل از تصویب کلیات

- قبل از بررسی کلیات طرح یا لایحه در صحن علنی، گزارش تحلیلی درباره سوابق مشابه، میزان تطابق با اسناد بالادستی و روندهای قبلی ارائه شود.

● مدیریت بار کاری کمیسیون‌ها با پیش‌بینی داده‌ای

- تحلیل حجم طرح‌های واصله و تخمین بار کاری، توزیع عادلانه کار بین کمیسیون‌های تخصصی.

● ایجاد شاخص‌های کارآمدی برای نمایندگان و کمیسیون‌ها

- میزان مشارکت، سرعت رسیدگی و کیفیت اصلاحات ثبت و ارزیابی شود تا عملکرد کمیسیون‌ها و نمایندگان به صورت شفاف سنجیده شود.

ج) اقدامات عملیاتی و بازطراحی فرایندهای اصلاح و بازنگری

این بخش شامل پیشنهادهایی است که به فرایند اصلاح و بازنگری طرح‌ها، همچنین پیاده‌سازی سیستم‌های نوآورانه برای افزایش کارایی و دقت در تصویب قوانین پرداخته است.

● تشکیل گروه‌های کاری تخصصی بین کمیسیونی

- ایجاد گروه‌های چندتخصصی برای بررسی طرح‌های پیچیده یا چندبعدی؛
- تدوین دستورالعمل همکاری بین کمیسیون‌ها در بررسی طرح‌های مشترک؛
- طراحی سازوکار اجماع‌سازی در موارد اختلافی بین کمیسیون‌ها.

● بازطراحی فرایند اصلاح و بازنگری طرح‌ها

- ایجاد چرخه بازخورد سریع برای اصلاح نواقص طرح‌ها پیش از ارسال به صحن؛
- تدوین چک‌لیست‌های استاندارد ارزیابی کیفیت پیش‌نویس‌ها؛
- تحلیل مسیر بحرانی در فرایندهای قانونگذاری و شناسایی گلوگاه‌ها؛
- طراحی مکانیسم بازبینی پیشگیرانه برای کاهش موارد برگشت از شورای نگهبان.

● استقرار واحد تحلیل داده و اطلاعات قانونگذاری

- تشکیل کمیته تخصصی داده‌کاوی، فرایند کاوی و تحلیل اطلاعات با متخصصان تصمیم و علوم داده؛
- طراحی فرایندهای استخراج، پالایش و تحلیل داده‌های مرتبط با قانونگذاری؛
- ایجاد گزارش‌های دوره‌ای روندها و الگوهای قانونگذاری برای آگاهی نمایندگان.

د) مستندسازی، مدیریت دانش و استانداردسازی

برای اطمینان از هماهنگی و کیفیت در فرایندهای قانونگذاری، مستندسازی و استانداردسازی به‌ویژه در زمینه تهیه پیش‌نویس‌ها، گزارش‌ها و مذاکرات ضروری است.

● مستندسازی و استانداردسازی

- تدوین الگوی استاندارد تهیه پیش‌نویس‌ها براساس بهترین تجارب جهانی؛
- طراحی قالب‌های مشخص برای گزارش‌های کارشناسی و تحلیلی؛
- استانداردسازی فرایند مستندسازی مذاکرات کمیسیون‌ها و صحن علنی.

● راه‌اندازی پایلوت‌های نوآورانه

- اجرای طرح پایلوت تحلیل هوشمند طرح‌ها در یک کمیسیون تخصصی؛
- راه‌اندازی آزمایشی سیستم مشارکت الکترونیک نخبگان در قانونگذاری؛
- پیاده‌سازی نمونه اولیه سامانه پیش‌بینی تأثیرات قوانین به کمک هوش مصنوعی.

باتوجه به اصول قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری، پیاده‌سازی فرایندهای داده‌محور در مجلس شورای اسلامی می‌تواند به بهبود کارایی، دقت و شفافیت فرایندهای قانونگذاری کمک کند. اصلاح فرایندها با استفاده از سامانه‌های هوشمند، تحلیل داده‌ها و استانداردسازی مراحل بررسی طرح‌ها، علاوه بر تسریع در تصویب قوانین، موجب تطابق بهتر با اصول قانون اساسی و اسناد بالادستی خواهد شد.

- [۱] قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۴)، سامانه قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران.
<https://qavanin.ir/Law/Attribute/?IDS=5626585734073301464>
- [2] Rubio-Martínez, J., & Chen, L. (2023), "Digital Transformation in Legislative Bodies: Strategies for Improving Information Management and Decision-Making Processes", International Journal of Parliamentary Studies, Vol.45, No.2, pp. 112-129.
- [3] The role of AI in parliaments. (2025), Inter-Parliamentary Union. <https://www.ipu.org/ai-guidelines/role-ai-in-parliaments>.
- [4] Lopes, T., & Guerreiro, S. (2023), "Assessing business process models: a literature review on techniques for BPMN testing and formal verification", Business Process Management Journal, Vol.29, No.8, pp. 133-162.
- [۵] بهزادزاده، حسین، محمدمهدی فروزان فر، (۱۴۰۲)، «فرایندهای قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی»، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، تهران.
- [۶] درباره ما (۱۴۰۴)، پایگاه اطلاع رسانی شورای عالی استان ها.
Shoraha.org.ir. <https://www.shoraha.org.ir/aboutus>

گزیده سیاستی

برای بهبود فرایند قانونگذاری، ضروری است که معاونت قوانین مجلس، سامانه‌های هوشمند مدیریت طرح‌ها، تحلیل داده‌ها و شاخص‌های کارآمدی را توسعه دهد و فرایندهای اصلاح و بازنگری را به‌صورت هوشمند بازطراحی کند.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۵۸۵۵-۱۵۸۷۵ پست الکترونیک: mrc@majlis.ir

وب‌سایت: rc.majlis.ir